

DOM IN SVET

ILUSTROVAN LIST

ZA UMETNOST IN ZA ZNANSTVO.

UREJA

DR. FRANČIŠEK LAMPE.

Z Bogom za narod.

IZHAJA DVAKRAT NA MESEC.

ZALAGA UREDNIK IN LASTNIK.

TISKA KATOLIŠKA TISKARNA.

Cena na leto 4 gld. 20 kr., pol leta 2 gld. 10 kr., četrť leta 1 gld. 5 kr.;
za dijake na leto 3 gld. 40 kr. Za Ameriko na leto 2 dolarja,
za Italijo 10 lir, za Nemčijo 8 mark.

Vsebina 12. zvezka.

	Stran
Martin Nedić. (Sestavil <i>Ž. D.</i>)	353
Ob šumeči Idrijci. (Zložil <i>F. S. Finšgar.</i>) V. Ob Divjem jezeru . . .	356
Pri ulnjaku. (Zložil <i>F. S. Finšgar.</i>) XI. Sanje. — XII. Igravec . . .	356
Nade in prevare. (Povest iz umetniškega življenja. — Spisal <i>Milevoj.</i>) [Konec.]	357
Svet. (Zložil <i>Ž. M. Kržišnik.</i>)	360
Kvišku. (Spisal <i>Fr. S. Finšgar.</i>)	362
Najstarejša. (Spisal <i>Ivo Trošt.</i>) [Dalje.]	364
A meni. (Zložila <i>Posavska.</i>)	370
Mirta. (Zložila <i>Posavska.</i>)	370
Primorska Švica. (Spisal <i>Karol Perinčič.</i>) [Konec.]	371
Ledena doba. (Spisal <i>prof. dr. Simon Šubic.</i>) [Dalje.]	373
Socijalni pomenki. (Piše <i>dr. Ivan Ev. Krek.</i>) [Dalje.]	378
Dekadentizem. (Slovstvena črtica. — Spisal <i>E. L.</i>)	381
Književnost	383
<i>Slov. književnost.</i> Oton Zupančič. Čaša opojnosti. — <i>Hrvaška književnost.</i> Antun Nemčić. Izabrana djela.	

Na platnicah.

Hrvatska plemena. [Konec.] — *Pogovori.*

Slike.

Martin Nedić	353
Triglavsko pogorje z Zadnjico. (Fot. <i>P.</i>)	361
Trenta. (Fot. <i>P.</i>)	369
Oltar v Trenti	372
Baumbachova koča s pogledom na goro Travnik, pod katerim izvira Soča. (Fot. <i>P.</i>)	377

Listnica upravnistva. Opozarjamo svoje prijatelje, da imamo precejšnjo zalogo prejšnjih letnikov. Stariši in dobrotniki, ki hočejo svojim dijakom iz višjih razredov napraviti za dobro izpričevalo veselje, naj jim nabavijo naš list. Za ta namen damo v prihodnjih velikih počitnicah prejšnje letnike za četrtno ceneje kakor sicer. — Novi naročniki še vedno lahko dobé knjižico „Cvetje s polja modroslovskega“. Za darilo jim tudi damo znamenito sliko „Ilirija oživljena“.

Dobé se še letniki: IV. po 2 gld., V. po 3 gld., VII., VIII., IX. X. in XI.
po 4 gld.

Martin Nedić.

(Sestavil *Ž. D.*)

Kako rod za rodom gine!
Ženko.

Krepko vstaja sosedna nam Bosna iz večstoletnega spanja; kvišku hrepeni kakor ponosni avstrijski orel, kateri je priletel nad njene gore in pregnal turškega zmaja. Mlajši rod bo užival dobroto prosvete in svobode; a milo se skoraj stori, ko gledamo, kako drug za drugim legajo v grob možje, kateri so največ delali za to zlato svobodo, kličeč omikano Evropo, zlasti pa Avstrijo, na pomoč zatirani raji. Tak mož je bil med drugimi fra Martin Nedić, frančiškan, ki je kot 86 letni starček zatisnil oči dne 26. vel. travna l. 1896. — Svoja mlada leta je preživel Nedić kaj preprosto. Rojen l. 1810. v ravni Posavini, v čisto katoliškem selu Tolisi od spoštovanih kmetiških starišev, očeta Ilije in matere Mande roj. Oršoličeve, je rasel deček doma brez pouka. Šole so bile drage in roditelja nista bila imovita.

Nihče ni mislil na kako šolanje. Toda Bog si je bil odbral bistrournega dečka v svojo službo. V selo je namreč prihajal kapelan fra Beniće. Rad se je oglasil v čislani Nedićeви hiši. Vselej pa, kadar je prišel „ujak“, tekel mu je mali Nedić naproti, da ga je pozdravil. Beniće je kmalu spoznal, da je deček bistre glave: pregovarjal je očeta tako dolgo,

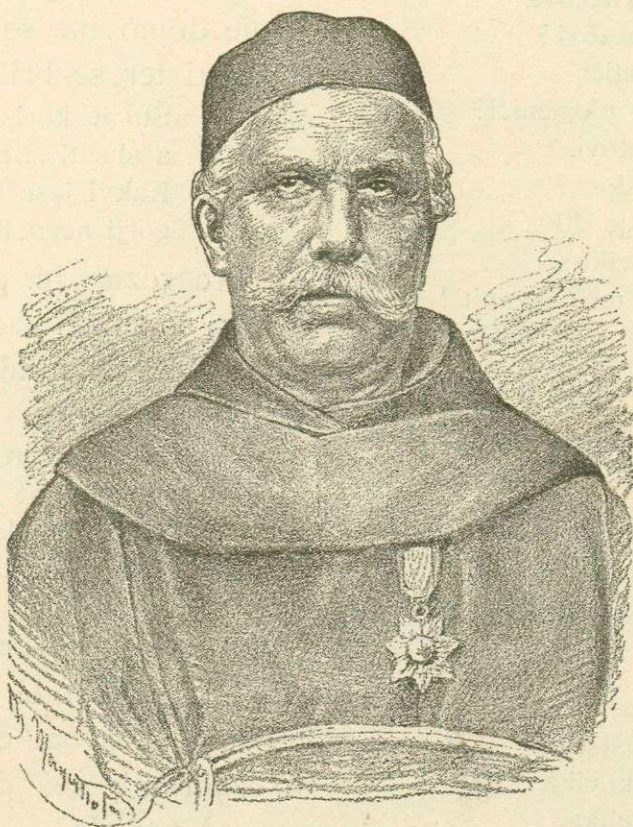
„Dom in svet“ 1899, šte. 12.

dokler ga ni izročil samostanu. Dobri redovnik se ni zmotil v svoji nadi: deček je izvrstno napredoval v redovniških šolah. L. 1825. so ga oblekli v redovno haljo ter mu dali ime Martin, l. 1827. ga nahajamo v Subotici (Maria-Theresiopel), kjer se je učil poezije in govorništva; od tam je šel v Solnok učiti se modroslovja, v Vac bogoslovja, l. 1833. je dobil v Rožnavi nižje rede. Taka je bila tedaj usoda vseh bosanskih klerikov, da so se morali potikati po ogrskih samostanih, ker doma niso imeli višjih šol.

V onem času je pa začelo vreti v Zagrebu. Gaj je zbiral okrog sebe ilirsko mladež. Mladi Nedić je ves gorel za nove ideje.

Madjari so kar besneli od jeze. Ker niso imeli drugih, znašali so se nad bosanskimi kleriki, bivajočimi v ogrskih samostanih. Zlasti na Nedića so imeli piko. Moral je

pretrpeti od njih mnogo zbadanja in zabavljanja. V tistem času je napisal svoje prvo pesniško delo, polno čiste domovinske ljubezni. Naslov mu je bil: „Razgovor, koga vile ilirkinje imadoshe u promalitje godine 1835. U Karlovcu, tiskom Ivana Nep. Prettnera.“ Str. 37. Vsebina znamenite pesmi je ob kratkem ta: Primorkinja vila povabi vse svoje posestrime vile na veselo godovanje. Povabijo pa tudi pobratima Apolona z ze-

Martin Nedić.

lene gore. Apolon vzame tamburico ter opeva slavne junake: ljutega zmaja Kastriotića bana, pa Sibirjanina Luko, kraljevića Marka, Miloša Obilića i. dr. Naenkrat pa veseli pevec obstane, in žalost se mu vidi na obrazu. Prestrašene vile ga vprašajo, zakaj je tako naglo umolknil; on pa jim odgovori:

Vidim, vile, da se veselite,
niti više išta vi želite,
a Bosanku nitko ne spominja,
nitko veli: gdi je Bosankinja?

Tu se vspne vila Bosankinja na visoko skalnato steno ter milo toži posestrimam svoje gorjé: turška sužnost ji je polomila krila, da ne more več vzleteti v višave; oj, tudi Bosna je bila nekoč slavna, toda sedaj je njena slava — izginila.

Gdi su Bosno! tvoji vitezovi,
vedri kralji, bani i knezovi?
Kam gospoda i gospodiči?
Gdi s' toliki priglasni plemeniči?
Gdi gradovi sivi sokolovi,
gdi 'l varoši bili labudovi?
Uživanja gdi su? gdi je dika,
koj imade pria četir' vika?
Kad će sreća, Bosno, teb' osvanit'!
Kad ćeš turski jaram s' vrata jamit'?

Pač sta bili pred petsto leti tudi Ogrska in Slavonija pod Turki, toda blagi cesar Leopold ji je osvobodil. Tudi Dalmacija in Hrvaška in Srbija so njega dni vzdihovale pod tujim jarmom, a sedaj imajo svoje poglavarje. Le nesrečni Bosni neče napočiti dan zlate svobode.

Ali ti Bosno! kako jednoč pade
pod Turčina, tako i ostade;
i zar ostati ćeš na vik vika?
Ej! žalosti moja prevelika.
Jao! mene Vili tužno jao!
Na uvik će biti meni žao!

Ah! ah! gdi si ti Kuline bane!
Gdil privedri Herceže Stipane,
svitle krune Tvertko i Dabiša?
Vas spominjuć tuga mi je viša,
Sjajni misec Kristiću Ostoja!
gorka mi je uspomena tvoja!
Žarko sunce Jablanović Stipo!
vi biaste narešenje lipo
cile Bosne i Hercegovine,
plemenite naše didovine!
Da bi od vas koji sad ostao,
porušenu Bosnu razgledao:

znadem, da bi odmah proplakao:
iz sveg gerla podviknuo jao!
To toli je Bosne slavne stanje,
tako li je u njoj prebivanje?

Proklet bio care Muhamede,
koji Bosnu u žalost uvede,
i prokleta bila tvoja ruka,
koja uzrok posta mojih mukâ,
Pogubivši Bosanskoga kralja
Tomašević imenom Stipana!

Zastonj jo tolaži vila sremska, češ da se pa Bosna odlikuje po naravni lepoti in rodovitnosti, ker ima v svojih gorah zaklade železa in bakra, srebra in zlata, polja rodé prelepo pšenico, velike reke ji namakajo zemljo, razne toplice krepé bolnikom telesno zdravje; naj torej nikar tako ne toži.

Toda ob spominu na prirodno lepoto svoje domovine se Bosnakinja vila še bolj užalosti ter še bridkeje toži:

Što je korist imat lipe dare,
a služiti slipe gospodare?
Kakvi jesu krvoloki Turci,
gorji nego ikakvi ajduci . . .

Pregrozna in preštevilna so zločinstva, katera so storili Turki nesrečnim Bošnjakom. Zato neče vila nikdar nehati objokovati svoje nesrečne zemlje.

Ja ću kukat kano kukavica,
a privračat kano lastavica,
suze ronić kano udovica,
i nabrajat kano sirotica.
Dokle bude biti ovi kamen,
na kom sidim — makar uvik — Amen.¹⁾

Nedić je hotel dati pesem tiskati v Budinu, toda strogi cenzor Pavel Nagy mu je to zabranil, češ da pesnik v svoji pesmi preveč napada — Turke. No, cenzor se je potegnil za svoje rodne brate. Nedić pa je dal pesem natisniti v Karlovcu.

Blagi duhovnik je ostal vse svoje življenje zvest prvi ljubezni, s katero je začel ljubiti domovino. Delal je za njo do smrti. Uspešno je mogel braniti pravice zatiranih Bošnjakov le tisti, ki je umel turški jezik. Nadarjeni Nedić se je torej pridno učil tega jezika. Kupil si je turški slovar, ki je bil

¹⁾ Cf. Napotnik: „Kratek pregled bosanskega slovstva“ str. 45 sqq., odkoder smo vzeli navedene vrstice.

last slavnega Mezzofantija. (Cf. „Vienac“, 1885, br. 28. in 29.) Kmalu se je naučil turščine, in ko je potem prišel v medžlis (turški občinski svet), je krepko zagovarjal prava svojega reda in naroda.

L. 1854. postane redodržavnik (provincijal), kar je ostal tri leta. L. 1861. je šel v Toliso, svoj rojstveni kraj, za župnika, kjer je bival do smrti. Tako priljubljenega človeka morda ni bilo v vsej Bosni, kakor je bil Nedić. Turki so ga imenovali le „vlaškega kralja“, ker ga je vse slušalo kakor kralja.

V Sutješki, kjer so bile samo tri hiše turške, vse druge pa krščanske, so bili turški uradniki kaj krivično razdelili davek. Vse breme je ležalo le na siromakih, Turki in bogatini so se z uradniki lepo pobotali. Siromaki so bridko plakali, Nedić pa je srčno stopil pred turškega kadijo ter mu razložil krivico. Kadija je prijazno poslušal, nato pa rekel: „Martine, ti idi, pa kakor ti razdeliš davek, tako bodi, pa nihče naj ne črhne besedice, nitko da ne pisne.“ In tako je bilo. — V Tolisi je pogumni mož sezidal cerkev in samostan. V turškem fermanu je bilo sicer natanko določeno, kako dolga, široka in visoka sme biti cerkev, toda Nedić se ni menil za to: naredil je cerkev dvakrat daljšo, širšo in višjo. Zidanje je vedno sam vodil. Ustanovil je v Tolisi tudi ljudsko šolo, preskrbel ji potrebna učila, zasnoval bogato toliško knjižnico. Naredil je dalje pot skozi Toliso in Dolnjomalo. Danes so v onem kraju najizobraženejši ljudje. Ko je vlada prodajala zaplenjena posestva Husema kapetana, pomagal je fra Martin kmetom v Tolisi in Dolnjimali, da so se odkupili ter postali svoji na svojem. Kdor se ni imel s čim odkupiti, dobil mu je Nedić gotovine.

Prosti čas je porabil za slovstveno delovanje. Najrajši je čital stare dubrovniške pisatelje, pred vsemi Gundulića. Ti so sploh mnogo uplivali na pisatelje ilirske dobe. Poleg omenjenega „Razgovora“ je zložil še druge pesmi: „Poraz baša a zavedenje nizama u Bosni. U šest pjevanja složio o. Martin Nedić, Tolišanin. 1884.“ Napotnik

pravi o delu: „To pesniško delo je veljavredni pisatelj že pred mnogimi leti dovršil; vendar šele sedaj v sivi starosti je toliko zmogel, da izdá knjigo, ki je redke vrednosti, ker pojasnjuje marsikatero še mračno perijodo novejšje bosanske zgodovine.“ (Op. cit. p. 50.) Druga pesniška dela njegova so: „Pjesma caru Franji Josipu g. 1852.“ „Pjesma Nj. Veličanstvu Franji Josipu I. prigodom polaska kroz Hrvatsku, Slavoniju i Krajinu.“ V Budimu 1852. „Ratovanje slovinskoga naroda proti Turcima g. 1875—1877“, katero je speval v Djakovem. „Ulaz cesarove vojske u Bosnu“ je pesem, ki se je narodu v Bosni tako prikupila, da jo vsak zna na pamet.

Spomin na svojega rajnega prijatelja fra Marijana Sunjića, od l. 1854. biskupa panadenskoga, z Nedićem vred preporoditelja kulturnega življenja v Bosni, je poslavil s tem, da je v dvanajestih spevih opisal njegovo bogoljubno življenje.

Svojo bosansko domovino je izkušal oslavit kar mogoče. Kjer je videl kaj zanimivega na svojih potovanjih, si je zapisal, in tako je nastal zanimiv sestavek: „Starine bosanske“ v arhivu za jugoslavensko povest (IV. tečaj, 1857). Nedić je prvi izdal pravilno urejen šematizem bosanske redovne provincije l. 1855. L. 1885. pa je spisal: „Stanje redo-države Bosne srebrenne poslije pada kraljevstva bosanskoga pak do okupacije.“

V Tolisi, svojem rojstvenem kraju, kjer je tudi dolgo deloval, končal je življenje ta Nestor bosanskih franjevcev, Nestor tudi bosanskih književnikov, svojo zemeljsko pot l. 1896. K pogrebu je privrel hvaležni narod od vseh stranij. Pač lahko vprašamo z Vodnikom:

Kdo je v Bosni sinove budit,
svoj rod jih ljubiti . . . učiti?

V prvi vrsti so to delali goreči sinovi sv. Frančiška. Iz tega pa zopet sledi, da ima prava omika in svoboda narodova najboljšo podlago in podporo v veri in v vnetih duhovnikih.

Ob šumeči Idrijci.

(Zložil F. S. Finžgar.)

V. Ob Divjem jezeru.

Na te gledam, mladi parček,
na te deklico mladostno,
ki te ženin bo radostno
kmalu vedel pred oltarček.

Poleg brezdna zdaj stojita,
v vodo vpirata poglede,
nič ni smeha, ne besede,
vsa zamaknjena molčita.

Glejta jézera temino:
čista voda brezdno krije,
vendar solnce ne posije
na jezersko globočino.

Jasno vama je življenje,
jasno kakor solnca žarki;
upal vendar kdo bi Parki,
njeno kdo poznal sojenje?

Pri ulnjaku.

(Zložil F. S. Finžgar.)

XI. Sanje.¹⁾

Košata lipa v cvetju. —
V košatem nje zavetju
glasno šumi, brni, utripa:
Čebelni rod gostuje lipa.
In lipa mi molčí,
molčeč medú delí;
še list noben ne zatrepeče,
da ne skalí čebelam sreče. —

Pod njo pri knjigi se naslanjam;
ne berem mnogo — mnogo sanjam.
O čem so sanje, sam ne vem;
prehitro ginejo duhá očem.
Samó to vem, da moje sanje
spomini so na dni nekdanje.

XII. Igravec.

Vesel zabavaj družbo,
otožne misli proč!
Zabave vrši službo
in strezi oberoč!

Igral sem kot v gledišču,
izboren bil glumač;
dovtipov v glasnem vrišču
sem spreten bil tolmač.

Pa reče dete mami
skrivnostno na uhó:
„Njegà samo med nami
veselo ni okó!“

Verjel nihče ni Loti. —
„Kaj dete tako vé?!“
A bilo nisi v zmoti,
Ti zrlo si v srcé!

¹⁾ Glej „Dom in svet“ 1898, str. 421.

Nade in prevare.

(Povest iz umetniškega življenja. — Spisal *Milevoj*.)

(Konec.)

VIII.

O, blažen, ki dajo mu dobra nebesa,
da mirno mu teče valovje srca,
da prši vihar mu sovražni ne stresa.

Gregorčič.

Slovenci še premalo cenimo prirodne lepote svoje zemlje. Tujci jih občudujejo in prihajajo od daleč jih ogledovat, sami pa nebrižno hodimo mimo njih in se komaj zavedamo, kolike dragocenosti nam je podelila dobrotljiva roka Stvarnikova. — Prepotuj tuje kraje, oglej si vse slovite lepote prirodne, in spoznal boš, da toliko lepega, zanimivega ni kmalu najti na malem kosu zemlje, kakor pri nas na Slovenskem. — Žal da je ta svet le deloma naš. Tujec se šopiri po njegovih najznamenitejših krajih. Seveda smo največ tega krivi sami. Nekateri Slovenci se rajši bratijo s tujci, kakor da bi z rodnimi brati delali za prospeh domovine. Skoro se zdi, kakor bi bilo naše prekletstvo, da tičimo v uboštvu in pozabljenosti, da niti na svojih tleh ne znamo biti gospodarji, pač pa se veselimo, če nas priseljeni nedomačin pogleda s prijaznim očesom. O kdaj bo tega konec!

Sezona na B. je bila jako živahna tisto leto, ko se je godila naša povest. Letovičarji raznih stanov: višji uradniki, veletržci, tovarnarji, profesorji so bili zastopani. Med njimi je bilo dokaj potomcev izvoljenega ljudstva. Prevladoval je nemški živelj, zakaj Slovencev je malo, ki bi si mogli dovoliti potratno zabavo v letovišču. Nekaj Hrvatov se je bilo naselilo v preprostejši gostilni bližnje vasi. — Sternbergovi so napravljali veliko vzgledovanja med gospôdo. Baron se je nastanil v najimenitnejšem hotelu in je kar razsipal denar. Irma pa je blestela po šetališčih in koncertih v bogatih toaletah. Spremljal jo je navadno mlad mož sloke postave, lepega obraza in dolgih las v črni,

baržunasti suknji. Vsak je moral v njem spoznati umetnika. — Radovedni ženski svet je stikal glave, zavidljivo gledal za njima in si šepetal to in ono.

Poletnega večera se je slikar zopet izprehajal v družbi svoje spremljevalke po senčnati cesti, ki se vije ob jezerskem bregu. — Solnce se je bilo ravnokar skrililo za visokim gorovjem, goste sence so padale na jezero in razgrinjale vso okolico v modro tmino, dočim so se vrhovi gorá še svetili v solnčnih žarkih in se je nebo žarelo na obzorju. Stojan opozori Irmo na lepe barve, v katerih se je topila vsa pokrajina.

„Hvaležna sem vam, da ste nas opozorili na te kraje“, odgovori ta. „Prirodnih zanimivostij imajo res obilo.“

„Vaša hvala me dela srečnega, milostljiva gospica“, reče Stojan, lahno se priklonivši.

„Žal, da to letovišče med svetom še premalo cenijo“, je nadaljevala Irma. „Družba, ki se tukaj zbira, se dokaj razlikuje od one, ki obiskuje imenitne kopeli. Tudi onih ugodnostij in zabav ni, ki se v sedanjem času zahtevajo v zabaviščih. Preprosto je vse in omejeno. Toda meni ugaja to mirno življenje. Saj mi je zdravnik že večkrat rekel, da sem bolna na živcih in potrebujem pokoja. Družčine nam pa poslej tudi ne bode manjkalo. Danes je grof Alfred Lesser brzojavno naznanil svoj prihod. Kratki dopust, ki si ga je izprosil, hoče tukaj preživeti.“

Stojana je ta novica neprijetno ganila. Odkar je prvič zaslišal ime tega plemenitnika, mu ni bil prijazen v srcu. Slutil je v njem nepovoljnega tekmeca, dasi doslej še ni imel povoda za kako sumničenje. In sedaj mu morda njegov prihod uniči to lepo življenje, ki se mu je zapričelo na domačih tleh, in ki je o njem upal, da se bo zanj še srečnejše končalo! — Imenoval se je sa-

mega sebe bedaka, ki se muči s praznimi skrbmi, toda temne slutnje ga niso hotele ostaviti.

Razmišljeno je odgovarjal Irmu, ki je delala načrte za izlete v prihodnjih dnevih, popraševala po znamenitejših krajih, katere naj bi stričniku pokazali.

In prišel je res čez nekaj dni grof Lesser. Bil je to dolg, tršat človek, gladkoobritega obraza, na katero je razuzdano življenje zarisalo nelepe sledove. Pod nosom je imel malo brčic, katere si je vedno vihal, in s skrbno frizuro svojih las je izkušal prikriti zgodnjo plešo na glavi. Toda gledal je skozi ščipalnik tako podjetno v svet in nastopal tako drzno, kakor da se mu mora vse klanjati.

Baron je bil poln veselja, da ima tako plemenitega gosta, in je hitel predstaviti slikarja, ko so zadeli skupaj pri zajutruku.

„Gospod Stojan, slikar in tukajšnji rojak, ki je izdelal potret naše Irme.“

Grof se nemarno prikloni in zamrmra nekaj, kar naj bi bilo pozdrav.

„Upam, da vam bodo ugajali naši kraji, gospod grof, in želim, da bi našli tu obilo zabave“, reče Stojan.

„Ni napačna ta okolica, kolikor sem opazil doslej“, odgovori plemenitaš. „Toda ljudstvo, ki tukaj životari, je videti na zelo nizki stopinji omike. Kultura še ni prešinila teh krajev. Pri nas v Nemčiji je vse drugače.“

Stojanu so razburile kri te predrzne besede, toda premagal je svoj gnev in rekel mirno:

„Ostra je vaša sodba, gospod grof. Kolikor vem, ni naše ljudstvo manj omikano kakor so njegovi sosede na severu in na jugu. Tlačijo nas samo neugodne politične razmere, v katerih živimo. Kakor v sponah smo, ne moremo se gibati, ne moremo rasti, kakor bi radi.“

„A — vi ste tukajšnji rojak, ha, ha!“ zasmeje se Lesser. „Pozabil sem na to. Zato se potegujete za svojo domovino. Meni ni nič na tem, ako se ne zlagava v nazorih. Kraj je tu prijeten in družba upam, bo tudi. Več ne zahtevam. Ugodno hočem preživeti

svoj kratki odpust. Na svidenje, gospod Stojan!“

Rekši se zavrti na peti in ponosno odide. — Opoldne je ukazal baron svojemu gostu na čast pripraviti bogatejši obed. Stojan se ga je udeležil, ker ni mogel lahko odkloniti povabila. Grof Lesser je vodil pogovor. Vedel je mnogo pripovedovati o vojaškem življenju, o lovu, o plesih in o veselicah. Sternberg ga je s slastjo poslušal in se radostno smejal njegovim neslanim dovtipom. Tudi Irmu in teti Amaliji so vidno ugajale dvorljivosti, katere jima je izkazoval v obilni meri. — Stojan pa se je vedel hladno in le toliko se udeleževal pogovora, kolikor je zahtevala vljudnost. — Popoldne so sklenili napraviti izlet k bližnjemu slapu. On pa se je odtegnil in opravičil, češ da ga boli glava.

Prišedši v svojo sobo se je vrgel na posteljo in nemo zrl v strop. Nemirne misli so se mu podile po glavi. Sedaj se je prav zavedel, kako je navezan na to družino, kjer se je v teku mesecev udomačil, da skoraj misliti ni mogel na ločitev. — Odkar je bil prvič prišel v hišo ob velikem kanalu, postala je ponosna Nemka središče njegovega mišljenja; ž njo se je strinjala srečna bodočnost, katero si je slikal v domišljiji in ob njeni strani je upal, da bo videl uresničene vse vzore, o katerih je sanjal. — Ko bo rešen gmotnih skrbij in mu bo življenje poezija, potem se bo posvetil s celim srcem umetnosti. Služil ji bo kot prost mož, ki deluje iz navdušenja do stvari in ne kakor rob, ki je priklenjen na galejo.

Prijazni sprejem, ki ga je našel pri Sternbergovih, in vse vedenje skozi te mesece, ki jih je preživel v njih družbi, ga je potrdilo v njegovih nadah. Ali ni prejel dovolj dokazov naklonjenosti od Irme? Ali ni baron občeval ž njim zaupljivo kakor s svojim sinom? — In sedaj pride ta tuji plemenitaš, in se drzne tako ošabno vesti se proti njemu in tako zaupljivo občevati z Irmo! In njej so bile še po volji medene besede sladko-ustnega grofa! — Tu je začutil Stojan, kot bi ga nekaj zbadlo v srce kakor ljubo-

sumje. — Gotovost mora imeti; stopil bo pred njo, razodel ji vse, vse. In ko mu pri-trdi, prositi hoče barona za njeno roko. — Rešiti se mora iz tega mučnega stanja.

Poslednji sklep je slikarju deloma umiril razburjenega duha. Vstane in se napravi, da bi šel venkaj na izprehod. Hitel je od ljudij proč v samoto, želel je biti sam. Dolgo je blodil po potih in stezah. Naposled se vsede na malo klopico, ki je bila poleg pota za gostim grmičevjem pripravljena šetavcem. — Večkrat je že v prejšnjih dneh tu sedel, ker se mu je odpiral lep razgled na pla-nine. — Danes je bilo obzorje zastrto z go-stimi oblaki. Dalj časa je bil tu sam s svo-jimi mislimi, kar zasliši od daleč zvonki smeh Irmin. — Izletniki so se vračali domov. — Že se zgane, da bi vstal in jim šel na-proti, ko mu udari na uho zoprni glas grofov. Sklene torej počakati v zatišju, da oni mimo odidejo.

Ko se približajo, spozna, da je Irma sama s častnikom.

Slonela je grofu na roki in se veselo ž njim pogovarjala. Baron je moral s teto Amalijo že oditi naprej.

„Kratkočasen popoldan je bil“, reče Lesser. „Vesel sem, da ni bilo tistega dolgočasnega plebejca v družbi. Odslovi ga, kakor hitro ga moreš!“

„Kakor ti je všeč, Alfred. Pa vendar nisi ljubosumen? Saj veš, da mora človek imeti kaj za kratek čas.“

„Prostost vsakomur, to je moje načelo. — Upam, da mi tudi ti kot zakonska že-nica ne boš preveč gledala na prste. Ha, ha! Tvoj papa hoče, da se vzameva. Bodi! V zakonski jarem te ne bom pretesno upre-zal. — Tega mazača se pa le otresi še o pravem času, sicer ti postane nadležen!“

„Plebejec, — mazač — zakonska družica.“

Kakor strela iz jasnega neba so zadele te besede prisluškovavca za grmovjem. Za-vrelo mu je po možganih in nehoté se je dvignil, da bi planil za oholim plemenitašem. Toda zavest, da se nahaja v čudnem polo-žaju neradovoljnega prežavca in bi grofu utegnil biti le v zasmeh in zaničevanje, za-

drževal ga je na mestu. Srpo je gledal za onima, ki sta šla po beli cesti, med smehom in pogovorom, kakor da sta se našli — so-rodni duši.

Ječé kakor ranjena žival omahne čez nekaj trenutkov na klop. Zdelo se mu je, da se je zazibalo nebo in gorovje okoli njega. Misli so se mu podile po glavi v divjem begu. Toda ni jih mogel zbrati.

Na nebu so viseli temni oblaki, in včasih se je zabliskalo, da se je zasvetila vsa oko-lica v rdeči svetlobi. Vmes je zabučal veter in šibil vrhove dreves. Začele so padati de-bele kaplje.

Vstane in odide počasi, omahovaje. — Sedaj se zave do cela strašnega dogodka, in fizična bolest mu z vso silo prešine srce. Vsa nebesa, ki si jih je bil ustvaril v mislih, razpršila so se v trenutku, in pred njim zija temni, brezdanji prepad. Obup, jeza, mašče-valnost in kar je še drugih strašnih erinij, so mu divjale po duši. Slednjič je prevladal obup nad vsem svetom, ki se mu je po-kazal danes v svoji propalosti. Čemu bi člo-vek še živel, čemu? Ali ni smrt mila pri-jateljica, ki položi svojo mrzlo roko na srce in je utolaži, da je mirno na veke? Ali nas ne prestavi iz vrvenja tega sveta v deželo pokoja? — In ta misel se mu je kakor sla-dak strup ugnezdila v dušo in mu prepregla vse misli.

Hitel je naprej, dočim je dež vedno obil-neje lil in mu je veter kaplje podil v obraz. — Ko se ozre okoli, da bi našel kako za-vetje za silo, zapazi blizu sebe odprto lopo vaške cerkve. Brez misli stopi pod njo. Iz cerkve se je bliščala lučica in ga spomnila, da je na svetem kraju. Stopil je v cerkev. Toda čemu? Da bi molil? Tega že davno ni storil. Ali sploh še zna moliti? Da, nekdam ga je učila mati moliti, in šlo mu je iz srca. Toda sedaj! „Oh mati, mati!“ zakliče in omahne v klop.

Solze se mu uderó po licu ... Zunaj je razsajal vihar; večna luč pa je migljala le tako ljubko in mirno, kakor da je podoba mirú, ki ga najde obupana duša v teh svetih prostorih.

Solze se mu uderó po licu, in ž njimi se mu odvali od srca tudi oni grozni obup, ki ga je objemal. Začel je mirneje misliti.

Prevaril se je, bridko prevaril!! Toda ali ni tega deloma sam kriv? Zapustil je domovino in svoje domače, napotil se v tuji svet iskat slave, ljubezni, bogastva. Lovil je veše, ki so se mu svetlikale iz daljave in ga zapeljale v nevarno močvirje. — Tej tujki na ljubo bi bil zatajil vse: vero, narodnost; slepo bi se klanjal njeni volji in ji sledil kakor rob do konca sveta. Vodila ga je slepa strast, zato stoji sedaj sredi življenja potrta, obupen. — In pred duha mu stopi podoba častitljivega starčka, ki ga je ob slovesu milo opominjal. Tedaj mu ni verjel, zato je moral sam okusiti grenki sad spoznanja, zato je prišel na rob prepada. — In porodil se mu je v duši sklep: proč od tukaj, nazaj domov!

Še dolgo je klečal v samotni cerkvici; počasi se mu je vselil zopet mir v zmučeno dušo. Ko je odšel, bil mu je sklep gotov, da jutri odpotuje. Še tisti večer je zbral svoje malenkosti v kovčeg. Zarana, ko so še drugi gostje spali, dal se je peljati na kolodvor. Baronu je naznanil s posetnico v kratkih besedah svoj odhod.

* * *

Doma je našel Stojan še vse, kakor je bilo tedaj, ko je odšel. Tok časa, ki je njemu donesel toliko novega, hudega več kakor dobrega, je tu minul skoraj brez

sledú. — Hiša očetova je še bila, kakor jo je zapustil; bistri potok je tekel mimo nje kakor nekdanj, in visoke gore so jo zaslanjale kakor nekdanj. — Mati ga je sprejela prijazno, prisrčno. Ni ga izpraševala, zakaj se je nenadoma vrnil in ali misli sedaj ostati doma. Le skrbno mu je pogledala v blede obraz in ga vprašala, ali je morda bolan. — Sin je tajil, da bi mu kaj bilo. Toda drugi dan se je moral vleči; bil je ves obnemogel, in glava ga je bolela hudo. Kmalu se je pokazala vročica in se mu je semtertje tudi bledlo. — Mati in Franica sta objokani hodili po hiši in tiho stopali k bolnikovi postelji, da mu z mrzlo vodo ohladita vroče čelo. Včasih je prišel tudi stari župnik pogledat k bolniku, — ki je kmalu srečno prebolel in okreval.

Ko je sedel zopet na gorkem solncu pred domačo hišo, zdelo se mu je vse, kar je doživel, kakor hude sanje. Povrnile so se mu moči in zastavil jih je na resno delo. Obilo umotvorov je dovršil, ki so krasili hiše božje in razširjali njegovo slavo po mestih in vaseh. Franica pa je bila kmalu njegova zvesta zakonska družica. Svojim rojakom je rad pomagal s svetom in dejanjem in podpiral vsako podjetje za pravo omiko in blaginjo narodovo. Ko je bil že v jeseni življenja in je pogledal nazaj na vrste let, ki jih je preživel v trudu in naporu, tedaj se mu je zdelo, da je izpolnil svojo nalogo in da so se mu uresničile nade, katere je gojil v mladosti.

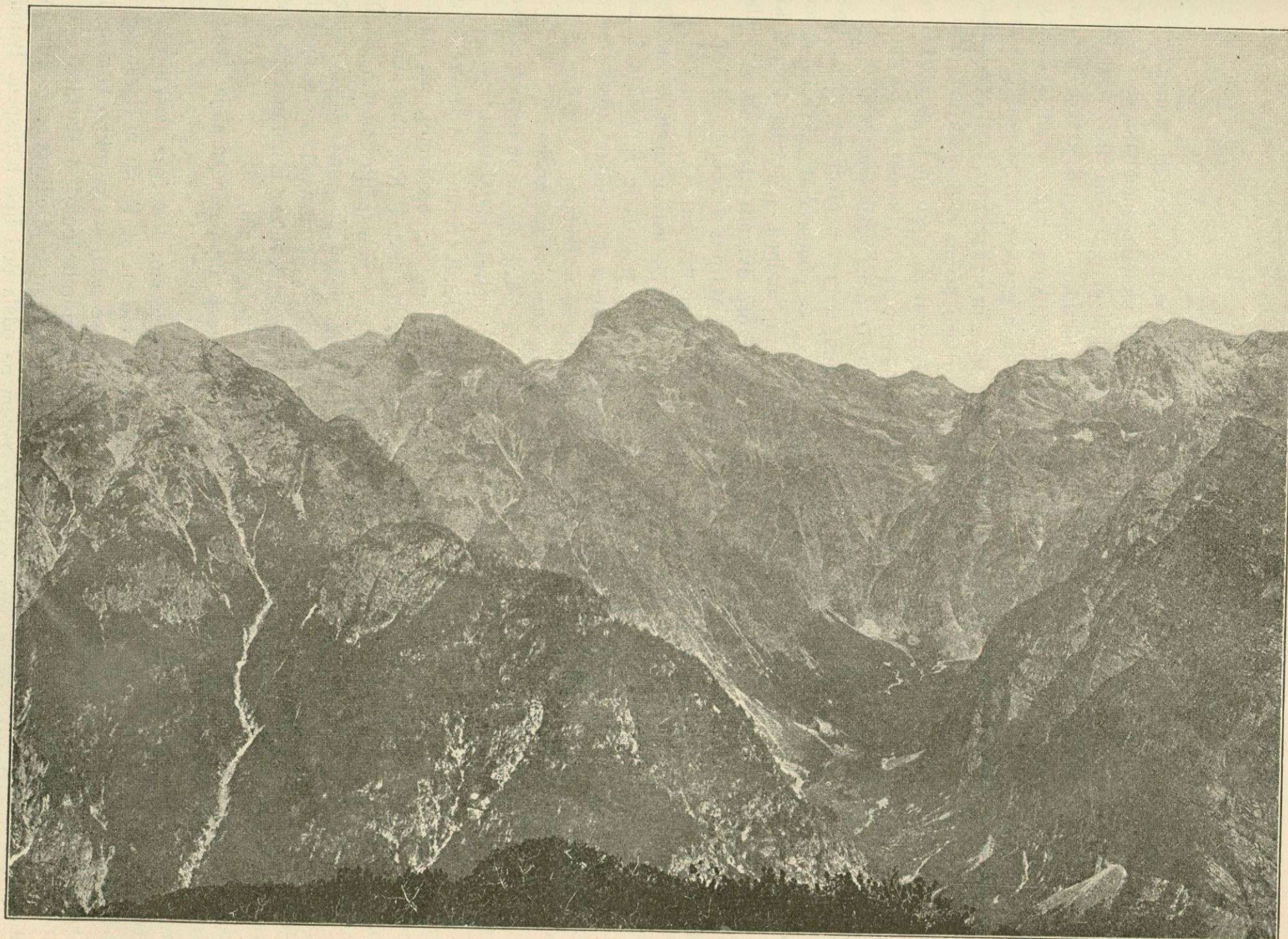
Svet.

Če gledam, ko trpeva
ves svet gorje težkó,
nadahne me žaloba,
zazdihnil bi glasno.

A če li zrem, kako je
kriv sam pol vse bolí,
zasmeh mi sili v lice
na puhle te ljudi.

A če se zmislím sebe:
da sam sem ravno tak,
solze navró v oko mi,
na srce lega mrak.

J. M. Kržišnik.

Triglavsko pogorje z Zadnjico.

Fot. P.

Kvišku.

(Spisal *Fr. S. Finžgar.*)

I.

Vratar Marko, dolg in koščen, kot bi mu na celem životu ne bilo pol funta mesa, z velikimi resastimi zalisci, šilastim nosom, kateri je bil dolg, da mu svetla strešica črne čepice, na kateri se je blestela zlata kronica, nikakor ni zadostovala za streho, ta vratar Marko je odprl z vso silo in naglostjo velikanska dvokrilna vrata, ki so zapirala pot na grajščinsko dvorišče. Zamolklo so zakrulili velikanski tečaji, in skozi mogočno žrelo so se vsuli prameni že nizko stoječega solnca. Marko je stopil k vratom, držal z desnico za kljuko in stal nepremično in mirno kakor lesen kip. Po cestnem prahu so zadušeno bobneli udarci kopit, in vmes je šumelo tiho drdranje koles. Ni dolgo stal Marko. Skozi vrata sta šinila dva belca, ponija, v najstrožjem diru. Zaprežena sta bila drug za drugim, in za njima je brzel rmenkast voziček, ki je bil spleten kot jerbašček iz najfinejšega protja. Marko se je odkril in globoko poklonil, potem pa urno zapiral težka vrata, da bi ubranil prašnemu oblaku, ki se je dvigal na cesti za vozom, vstop na snažno, z drobnim peskom posuto grajsko dvorišče.

Uprega se ni ustavila takoj na dvorišču. Njena vodnica, ki je sedela vzneseno in ponosno v visokem košku na voziču je držala vajeti napete kot struno. Ponija sta nesla široke, upognjene vratove napete in bila drobnih korakov z isto silo v kolobaru po dvorišču krog mogočne lipe. Petkrat so začrtala kolesa kolobare v mehkem pesku, ki so se spiralno zoževali, dokler niso prikržili tik lipe, kjer sta konja obstala, kot bi jih pribil na tla. Tedaj je zadonelo pod lipo burno ploskanje, da je jata vrabcev planila z lipe in sfrčala na vrt ter posedla na gosto jablano.

„Izborni! Vrlo! Mojsterski, Margita!“

Margita je skočila smehljaje se z voza tako lahno kot pero, in na tleh odskočila nekoliko kvišku kot žogica, če jo vrže igrajoči se otrok. V skoku je vrgla vajeti kočijažu, potem hitela h gospem, ki so stale ob mizici pod lipo, in se vsaki po vrsti priklonila, naglo in ročno prijela vsako s krem-jelenovimi rokavicami za roko in jo prostodušno poljubila — ne iz dvorljivosti — ne, ampak rekli bi — iz same razposajenosti.

„Margita, ti preveč predrzno voziš! Boš videla, da se še ponesrečiš!“ skrbela je za njo teta Tera, majhna, postavna gospa, ki je morala skoro dvigniti glavo, da je videla tanki in vitki Margiti v lice.

„Ne bojte se, ha, ha!“

Poreden, otročje naiven smeh je zadonel po dvorišču, in Margita je že bežala zopet h konjema, katera je kočijaž uprav mislil sprevesti, da se oddahneta.

„Hasan, Dendi! Kam gresta?“

Konja sta takoj obstala in nepotrpežljivo hrzala ter se ozirala po Margiti.

„Kaj ne, Dendi, ti me ne prevrneš, in Hasan, ti tudi ne! Ljubček moj, na, na — eh, kako sta bila pridna! Kot vihar smo šli!“

Tapljala ju je po napetih vratovih, gladila po okroglih bokih in jima dajala kosce sladkorja, katere sta hrustala z veseljem in zadovoljno pokimavala z majhnima glavama in strigla z ostrimi uhlji.

„Sedaj le pojdita, ljubčka moja, da se ne prehladita!“

Dvakrat je moral kočijaž tleskniti z jezikom, predno sta se Dendi in Hasan ganila z mesta, a še tedaj sta nevoljno bila ob tla, ker sta se morala ločiti od Margite.

Margita se je še jedenkrat ozrla za njima, potem pa odšla pod lipo h gospem. Potoma si je že snemala mehke rokavice in jih pod lipo odložila z belo, tanko roko, dolgih,

prav aristokratskih prstov na mizo. Iz mehkega klobuka, ki je bil brez nakitja, je potegnila zalasnico in položila klobuk k rokam. Nato si je otresla nekoliko prahu, ki se je bil nabral na obleki, in se postavila v krog brbljajočih gospej.

Bila je Margita velika, izredno velika in tanka kakor jelka. Obraz ni bil, da bi rekli: Margita je krasotica. A bil je zanimiv skozi in skozi. Ustnice je imela močne, rdeče, a nikakor prevelike. Oči so bile prave pravcate take, kot jih je imela Homerjeva božica Atena boopis, velike, ki so zrle nekako modrijansko v svet. A niso bile suhe, brezizrazne, marveč je bila v njih zatopljena nekaka miloba blagega srca. Čela je bila izredno visokega. A ni se videlo to čelo. Kostanjevi lasje, gladki in mehki kakor nežnega otroka, so se nekoliko pristriženi usipali globoko na čelo, skoro do obrvij, da je to človeka kar iznenadilo. Ali pristojalo ji je to izvrstno. Po starosti pa še ni prestopila devetnajstega leta.

„Kje si bila, Margita?“ vpraša jo skrbna teta Tera pl. Lazzi.

„Na Bledu, tetka draga!“

„Ali ti ugaja Bled?“

„Lep je, krasen! Tje se popeljemo še!“

„Pa si se bala, da se boš dolgočasila tukaj!“

„Da sem le konje dobila, sedaj mi ne bo nikdar več dolgčas. Zrak mi neizmerno prija; pogledajte, ali nisem rdeča?“ Margita je približala tetki gladko lice, katero ni bilo sicer rdeče, ali so se že poznali na njem sledovi ostrega gorenjskega zraka in poletnega solnca.

„Solnce te bo ožgalo, ker nič ne paziš na obraz!“

„Ba, naj me! Saj to je zdravo! Zakaj delajo prav na Bledu reklamo: Sonnenkur? Torej na solnce moram, to me le ukrepi!“

„Kaj poreče Lotar, ko te vidi črno kot ciganko?“

„Lotar?“ Margita je nabrala razigrano lice v resne poteze, s silo nagrbančila gladko čelo nad obrvmi, malo pomolčala, potem se zopet razvedrila in malomarno odgovorila:

„Tako črna ne bom kot on, če me celo poletje žge solnce.“

„Lotar, ah, pardon, kako je človek pozabljen! Sedaj šele sem se domislila. Margita, pismo si dobila od njega. Ná, beri!“

Tetka Tera je vzela iz pompadure, ki je visela ob lipi, drobno pismo ter je dala Margiti. Ta je je hladno, brez strasti in navdušenja vzela, s tankimi prsti odtrgala zavitek, da so koščki papirja leteli na tla in se v lahki sapi prekopicavali po pesku. Hipno so velike oči preletele celo pismo. Obraz je ostal hladen. Nič niso trepetale mišice, nič se ji ni tresla roka, niso se ji burile prsi, ni je oblivala rdečica — nič: brala je pismo mirno, kot bere kdo v kavarini dnevnik pri črni kavi.

Prebravši pismo je je zopet vtaknila v kuvert ter ga spravila v majhni žep sivkaste vrhnjice.

„Kaj je pisal, pa nič ne poveš?“ sili jo teta.

„Za mano pride!“

„Saj sem vedela! Oh, brez tebe ne more živeti!“

„Morda res ne“, pripomnila je pikro Margita, zasukala se na peti in se obrnila od lipe čez dvorišče proti drevoredu košatih kostanjev.

Po drevoredu sta prihajala visokorasel, krepak mladenič in sivobrati grajščinski oskrbnik. Margita je stala tesno peto ob peti, roke vpirajoč v žepke vrhnjice, da je ta vsled napetosti delala podolgovate gube, in motrila samozavestno bližajoča se šetavca, ki sta se živahno pogovarjala in Margite še zapazila nista.

„Kdo je tisti mladi gospod, ki gre z oskrbnikom?“ obrne se Margita samo z glavo proti teti.

Vse gospe pogledajo proti drevoredu, potem se spogledajo med seboj, kakor bi se vprašale: Ali veš ti, ali veš . . .? Nobena ga ni poznala.

„Nisem ga še videla v grajščini.“

„Jaz tudi ne.“

„Z oskrbnikom hodi.“

„Sorodnik bo.“

„Morda kak dijak.“

V tem se odpró vratca dolgega hodnika, ki je ločil dvorišče od majhnega, s cvetjem zasajenega vrtiča, od koder je bil vhod po glavnih stopnicah v grajščino, in pri vratih se prikaže kot sneg belo metuljasto pokrivalo in plavkasto krilo postarne usmiljenke — prednice Gabrijele. Za njo je spoštljivo prišla nekoliko mlajša častita sestra Marija. Prednica je gospe prijazno pozdravila, prikimala z glavo, katera se je od starosti nekoliko tresla, da so konci širokega redovniškega pokrivala vedno trepetali kot krila belega metulja, ko jadra nad cvetjem. Margita je hitela prednici nasproti, ulovila jo za velo roko in skoro pokleknila pred njo ter ji poljubila roko, predno ji je mogla prednica ubraniti.

„Ti, ljubo dete moje!“ je pogladila rahlo Gabrijela mehko lice živahne Margite. Nato jo je prijela za roko in se je tesno oklenila ter šla proti gospem.

Oskrbnik in mladi neznanec sta prav tedaj dospela mimo lipe. Prednica je ustavila oskrbnika ter vprašala zaradi nekih stvari, na kar je on točno in jasno odgovoril, da

je vse v redu. Potem se je obrnila h gospem in predstavila mladeniča:

„To je naš mladi gost, gospod Ante Lacinger, pravnik, stričnik gospoda oskrbnika.“ Lacinger se je dostojno poklonil vsem milostivim zapored, tetki Teri pl. Lazzi, gospe kapitanovi Delnegro, gospe pl. Albeni in gospici Margiti Ladičevi.

„Koliko časa boste pri nas ostali, gospod Ante?“

Prednica ga je zvala po krstnem imenu, ker ga je poznala še kot dečka, ki je zahajal k strijcu na počitnice.

„Prečastna gospa prednica, ne vem sicer natančno. Ali upam, da vsaj štirinajst dnij.“

„Prav! Le spočijte se tu, pozna se vam na licu, da ste se dosti trudili in učili.“

„Ni drugače, prečastna. Rigoroz ni šala.“

„Dobro. Zato se le pošteno odpočijte!“

Prednica mu je rahlo pokimala, Lacinger se je dvorljivo parkrat poklonil vsem damam ter krepkih, samozavestnih korakov odšel s strijcem.

Margita je pa gledala za njim, dokler ni izginil skozi vrata oskrbnikovega stanovanja.

(Dalje.)

Najstarejša.

(Spisal Ivo Trošt.)

(Dalje.)

II.

S pisemsko mapo v jedni, s pletivom v drugi roki je bila Toplačeva Anka zopet povsod, kjer so jo potrebovali in kjer je niso. Na debelo zapadli sneg ji sicer ni puščal nekdanjega „širšega delokroga“, zato je pa tem temeljiteje opravljala svoje posle doma.

Najbolj hvaležni za njene pohode so ji bili menda štacunski fantje.

„Srakamiš“ se je smejal neki dan najstarejši pomočnik, „vsaj ta je bil pameten, da je ni odslovil kar naravnost — odurno, kakor

tudi ne zasluži. Koliko bi mi trpeli vsled tega! A sedaj je samo maslo. Bog jima razsvetli pamet, da bi si dopisavala tako dolgo, da bi se oba naveličala!“

„In pa, da bi ona še prej dobila drugo prisrčnost“, pristavi moško trgovski vajenec, ki je mislil, da bi drugače bilo napačno.

Vsi so se krohotali.

Anka je popoldne najčesče sedevala v gosposki pivnici, družbovala popoldanskim tarokistom ali pa samevala v svoji sobici, prebiraje njegove liste in snovala nanje duhovite odgovore.

Neko jutro je došla od „zornice“, odložila plašček, kapico, muf in rokavice kar v kuhinji in naročila postrežnici, da naj vse nese na pravo mesto; sama je pa stopila naravnost v pivnico pospravljat še od večera razmetane časnike, karte in pomizje: kar zapazi za najbližjo zaveso svojo mlajšo sestrnico Milko, kako preplašena v naglici pospravlja neke papirje, mečka v pesti ter briše pero s koncem po hrbtu ji mahajoče kite ... „I, kaj pa mečkaš?“

„Nič več; sem že zmečkala ...“

„To je znamenje, da si imela opravka s prepovedanim pisanjem. Sem te videla sinoči z onim golobradim financarjem. Pokaži, kaj imaš: pismo ali pesmi?“

„Pa ne bom!“ postavi se malo in zardi.

„Pokaži, pravim!“

„Pa ne bom, pravim!“

„Odpri pest, če ne, pokličem mamo.“

„Saj nimam nič v pesti. Kaj hočeš in robantiš kakor žandar! Na ...“ ji pokaže obe prazni pesti, ko je listek srečno spravila v žep. Anka jo pograbi za obe roki in ji hoče siloma seči po skriti papir. Milka se skloni, hoteča v zadnji sili braniti svojo last, pa listek, samo v naglici spravljen, smukne z ruto, katero ji je sestra potegnila iz žepa, na tla ...

„Ha, ha! Sedaj že vem! Ti pobožnost ti, hinavska. Čakaj, da preberem ...“

„A, ha! Financarju, financarčku ... ti-stemu sladkemu si pisala, a, ha!“

„Ne! on je meni, če kaj vidiš.“ Anka je obračala list v nestrpni naglici na vse strani, a prebrati ni mogla, ker je bila sestra vedno za njo.

„A, ha! Sedaj ... ha, ha! „Moj ljubi Milček! Vse ure, vse noči, mesece, — aha, morda tudi leta in stoletja — a, ha, zna pa, zna ...“

Milka ji je hotela iztrgati list, pa ga ni mogla. V jezi, sramoti in obupu zažene jok, ki bi priklical pomoč odkoderkoli. Anka se je zbala maminih opominov in očetovskih ukorov, pa je mirila sestro resno in skrbno:

„Ne veš li, da morava medve poiskati kaj boljšega, imenitnejšega? Pa za to si ti

še premlad, moj ljubi Milček. Nikar ne jokaj, če ne, me pripraviš, da ti bom pomagala, in obema se bodo smejali ha, ha! ...“

Anka se je hotela zasmejati, a ni utegnila, zakaj Milček je že vedel, kaj pride na takšen krik, kakršen je bil njen. Jok je sicer ponehal, pa na vratih se je pokazalo ljubeznivo lice skrbne mamice, ki je pozvedovala, kaj je vzrok tako ranega prepira. In Milček ni hotel biti kriv!

„Anka piše pisma onemu pijancu — veš mama, tistemu Kosu, ki ga jaz nisem mogla nikoli — piše mu na Štajersko; zato —“

„Nič zato!“ se obrne nenavadna strogost na njo, — „kaj ti veš? ti otrok ti! Šele včeraj smo mu zdaljšali krilo, tiho! Se bo že spametovala, če je res, da mu piše; bo že spoznala, da znajo taki tiči za nos voditi dekleta ...“ Anka se je kar tresla same jeze; zakaj da je mama tako odločno zavrnila opravljkvo, jo je sicer hladilo: a smenjenje njenih najsvetejših čustev, to se ji je zdelo neodpušljivo; saj njena mamica mora vendar vedeti, da je ona — Anka — Toplačeva najstarejša, ki bi nikakor rada ne ostala za vselej — doma. Ta otrok, ta Milka — koliko mlajša! — pa že hoče tudi misliti na možitev, in ona da bi še čakala! Ta otrok predrzni ...!

„Ti, ti dopisuješ z mlečnozobimi financarčki. Ali se spodobi to? Za drugo bi skrbela, za drugo, ko ne znaš še kuhavnice obrniti v loncu, da ne bi vsega prevrnila, ha, ha ...“

„No, veš, kar se tiče preobračanja, se mi zdi, da umeš mnogo bolje kot jaz, ki se tega nisem učila. Ali veš, kako te je oni dan zapodila Lojza iz kuhinje, ker je mleko vzkipeloz ognjišča — tebi pod noge?“

„Zato pa vendar še tega ne smeš delati, kar hočeš.“

„Dobro jutro, Ančica! Ti pa smeš, kaj?“

„Tiho, jaz sem najstarejša! Vsaj toliko smem, kar je prav.“

„Ha, ha, ha! In sedaj se pa obe prepirata za nekaj, kar ni prav. Grdo, grdo je, stokrat grdo, da se prejedata o tem, katera ima pravico sklepati prepovedane, grešne

zveze. Tako plačilo ima torej sedaj uboga mati, ker vaju je vzredila, vzgojila? Oh, preloh!“

Milček je porabil žalostni oddihljaj in urno smuknil v kuhinjo, Anka je pa srečno stlačila ujeti list pod predpasnik in dejala samosvestno:

„Veš, mama, pa taki le otroci vendar...“

„Da, taki le otroci, praviš! Anka, tudi ti si moj otrok; čudim se le, da ne veš, kako nevarne so take zveze.“

„Kakšne? On pride po-me, veš mamica!“

„Kdo: on?“

„I Kos, Rafko Kos!“

„E, jej, res? Ne bodi prelahkovernna, Anka; smejali se ti bodo.“

„A ha, slednjič se bom pa smejala jaz.“

„Ali pa on, ko vzame tisto bogato Tržčanko. Saj je pravil, ne?“

„Ne mara za-njo, veš; preveč tišči zmerom za njim. On je rad tako-le bolj vesel. Zato je tudi ne mara in zato pride po-me, veš mamica.“

„Ej, pametna bodi, Anka. Verjami mi, da je ta tvoja ‚prisrčnost‘ — jedna več. Ej, ej, ti in pa Rafko, e-e-ej!“

Anka je ponavljala svoje prejšnje trditve in ponavljala najsigurnejše znake, da podkrepí svojega upanja resničnost, a mamica je molčé odkimala. Spominjala se je tudi sama nekdanjih časov, ko je tudi ona rada verjela vabljivim, prikupljivim in hkrati lažnjivim besedam. A Anki, ubožici pohabljeni, kdo bi se spozabil in govoril kaj takega? ... In v materinem očesu se je utrnila debela solza in kanila na beli predpasnik ob teh spominih.

„Mamica, pa če pokažem njegova pisma?“

„S tem se lahko pohvali gotovo še kakšna druga in — tretja. Ali ni pripovedoval sam?“

„Da, da, je je, vem...“ je ponavljala Anka, žalostna, da ne more niti matere prepričati o svojih najprisrčnejših nadah.

„Bomo pa videli, veš, mamica!“ je končala svojeglavno kakor že marsikdaj ter šla v prvo nadstropje — jokat.

Tisti dan je niso več videli. A tudi Milka je bila slabe volje, ker je morala sama streči v gosposki sobi.

Zvečer, ko so se razšli gosti in so pogasili luči v prodajalnici, je rekel Toplač, prišedši v spalnico k svoji ženi, ki mu je bila ravnokar razložila ves dogodek z Milko in Anko: „Mama! Nič drugega ni, kakor Anka se boji, da bi jo Milka prehitela z možitvijo, kakor sta jo že oni dve. Najstarejša je, ubožica, kaj hočemo!“

Nekoliko pozneje se je še domislil: „Kos se mi zdi res kos. Pri njem je lepa sama navideznost, vse drugo je potvara in laž. Ni lepo, če jo je zares vodil za nos. Hvala Bogu, da jo je kmalu odkuril iz Loga!“ S tem je pa tudi sploh končal pogovor za tisti večer; zakaj prekrižavši se nagloma z latinskim križem, se je Toplač udal mislim o trgovskih špekulacijah za prihodnje dni. Duh se mu je vpenjal visoko, visoko nad navadne dnevne dogodke. Ti so mu bili samo dozdevne ničle, a on se je dvigal in dvigal na ogromni kup ničel, upreženih in razvrščujočih se v dolgo nepretržno vrsto na levo za samujočo številko 1. Na tem kupu ga je tudi došel spanec; le prebudil se je drugi dan med vsakdanjimi dogodki, zopet med dozdevnimi ničlami. Tisto jutro je slišala najprej Milka iz očetove spalnice svarilni glas: — „Pa zgodaj si začela! No, upam, da se ta dim kmalu razkadi. Toplačeva si, in Toplačeve hčere niso za vsacega pohajača. To pomni!“

Milček je odšel jokaje in užaljen na najbolj občutljivejšem mestu v dnu mladega srca.

Bolj samosvestna je bila Anka, dasi je dobro vedela, kaj jo čaka.

„Ti bi bila pa že lahko pametna, ne zameri. Če se ti le kdo nasmeje prijazneje kot njegov sosed, že misliš, da ti ponuja srce — kar na krožniku, ali kako? In pa tisto spletkarjenje za mojim hrbtom, ali je res tako v modi? Nisem-li jaz, ki moram skrbeti zate in za tvojo prihodnost? To pa naj bo potem hvaležnost, da se obešaš na vrat vsakomur, kaj? Ni-li to sramota nam in tebi? — Le verjemi Kosu, saj ga pozabiš, kakor si že več neumnosti!“

„Verjamem mu, verjamem, ata; pa moj bo, moj, veš. Če se omožim nekoliko pozneje

sem zato pričakala boljšega; saj sem najstarejša, veš.“

Oče se je jezil molčé; Anka je mislila, da je zmagala. Ponosno je potem pripovedovala mami povest odločilnega boja, ponosno stopala po gostilni, zmagovito po prodajalnici, in popoldne, ko je bilo nekoliko topleje, je nesla kakor na perutih po snegu Jožetu v mlin običajni tobak in bučo istrijanca.

Prijazno jo je zahvalil, se obliznil, mlasknil z jezikom, okusil vino ter natlačil pipo, popraševaje: „Kdaj pa bo, gospica?“

„Mislim, da prav kmalu. Ata sem ugnala, mama so bili na moji strani.“

Hm! je otepal Jože pipo, natiskal steklenico in na tihem želel, da bi še dolgo, dolgo ne bilo Kosa po Anko. Vsled tega bi on še dolgo, dolgo dobival ekstra-tobak in ekstravino; zato bi pa tudi gospica, če so že doslej, pa tudi poslej še nekoliko potrpeli -- doklej, tega ni mislil rad.

Anka se je zavila v toplo ogrinjalo, stisnila roki v svetli muf, se stresla, odhajaje od dobrodejnega ognja, in pogledala Jožeta v slovo, pa je ni bilo več v mlinu.

Niso minuli niti trije dnevi, pa je bil Jože s svojo tajno željo popolnoma zadovoljen. „Še bo, še bo, še!“ je mrmral — „in prav je, da bo še. Naj dá, kdor ima; delavec je siromak, vsega potreben.“

Veliko manj zadovoljni so bili s to izpremembo štacunski fantje, ki so zopet zbijali šale o Ankini ponesrečeni pristrčnosti in v njeni navzočnosti nestrpno godrnjali zastran ponovljenih sitnostij, ki so jo bile ostavile zadnje tedne za precej časa.

A še najbolj nesrečna je bila Anka.

Njegova pisma so namreč prihajala redkeje in redkeje, bila so vedno krajša in hladnejša ter so — česar se je Anka bala — slednjič prenehala. Še so ji zvenele v ušesih modre besede skrbne mamice; a v srcu je glasneje odmeval klic po njem, ki je omolknil. Tudi resnih svaril očetovih ni še zabila; toda zbadljive opazke sosedove Mimi so ji globlje rezale žalujoče srce.

Kakor mornar, katerega ni v poslednji nevarnosti še objel obup, ureja priprave za

rešitev, tako je tudi Anka, v svesti najhujše izgube, da ostane zopet breznadejna samica, pripravljala orožje zoper vse te pomisleke in zoper vse resnične znake njegove nezvestobe.

Preiskala je vso hišno knjižnico, ki je leto za letom samevala v pozabljeni omari; preobrnila je v njej vse knjige in zbrala iz njih vso modrost, kolikor je je imela njena skrbna glavica, ter hotela Kosa prikleniti nase z duhovitostjo, obljubami, z ljubeznijo in strahom v lepi, da, vzgledni obliki s solzami poškropljenih listov.

„Ali se pripravljaš za izpit iz poštnih stvari kakor sosedova Mimi? Morda ti roji v glavi misel, da boš poštna odpraviteljica, kakor je hotela biti sosedova? Nesrečna misel, katere ne uresničiš, kakor je ni ona!“ jo je tešila mamica, videča nekdaž toli živahno Anko založeno s kupi knjig, časnikov, dnevnik zapisnikov, ilustrovanih listov v vseh treh doma navadnih jezikih. Potem tudi ni čuda, da jo je vprašal oče Toplač, da li se ne pripravlja za — drugi državni izpit?

„Mogoče napravim tudi doktorat“, je bil odgovor, in kodrava glavica se je zopet sklonila nad najnovejšo študijo, in solze so ji jele kapati na dolge, neobčutne vrste.

„Ej, ej, moja Anka, kaj žaluješ? Ali ti nisem pravila: mladeniči so dandanes metuljčki. Sedaj vem, kaj je vzrok, da si tako pridna. Uteši se, uteši in pa glej, da se ne upehaš! Resno učenje se ne more vztrajno nadaljevati iz takih namenov. Ako ti je nezvest, je gotovo znamenje, da te ni bil vreden. Kdo more vedeti, kako bi bila še nesrečna ž njim, ki bi te vzel samo zastran dote?“

„Oh, mama, pa sem ga imela tako rada! Oh, ko bi ga ne imela še sedaj tako srčno rada — oh, oh!“

Tudi mamica je s predpasnikom posušila solzo v očesu in, obrnivša se v stran, pomislila, da je bila tudi ona nekdaž mlada. Anka je pa pritisknila glavo predse na knjige, časnike in zapisnike ter je močila s solzami, objokovaje svojo nesrečno — smolo.

Toplač kot praktičen trgovec in gostilničar je jel Anko pogrešati pri ljudeh v hiši in zvečer v gostilni; zato mu ni bila všeč

hčerkin marljivost med knjigami; hotel jo je videti s steklenico v roki in servijeto ob boku. Svojih namenov tudi sedaj ni izražal po kdovekakšnem diplomatičnem potu, marveč rekel neki dan naravnost:

„Ali ti nisem še zadosti zabil v glavo? Ti bi bila že lahko pametna! Ti bi ne verjela vsakemu gizdalinu, ki se šali s tvojo dobrodušnostjo! Ti bi si s tem lahko prihranila marsikatero bridkost in nam skrbi! pa ...“ Molčé jo je premeril od tal do mize, od mize do vrh glave in končal: „In tiste zveze za mojim hrbtom, sem ti že povedal, kako so mi všeč, a tebi tako sladke!“ Odhajaje po stopnicah v kuhinjo je še ponavljal ne preveč pohlevno: — „Tiste sladke zveze, da, da — sladke zveze.“

To so čuli slučajno trgovski pomočniki v prodajalnico ter natezali začete gospodarjeve litanije: „In tista sladka sitnost pri štacunskih fantih... In vsi skrivni vzdih in vroče solze..., ki so še vselej tudi nam delale težave, — po nepotrebnem, amen.“

Trgovski poslovodja je slišal te dostavke v svoj komptoar in pritrdil glasno: „To je bilo pametno in potrebno!“

Pohvaljeni pomočniki so se glasno zakrohotali, zakaj „pametno in potrebno“ so imenovali vse, bodisi pravo ali krivično, samo da je bilo njim v prid...

„Vejo kaj, gospica“, jo je tolažil neko popoldne Jože —, „pa naj ga pozabijo in pa tako-le k meni naj pridejo vsak dan, vejo; prav hudo se mi smilijo, ko so tako blede in žalostni, vejo! Vsi jih imamo radi.“

„Oh vem, vem, Jože, da me imate, toda kaj mi pomaga vse to?“ In začela mu je pripovedovati od konca do kraja svojo srečo, potem pa s kraja na konec sedanjo izgubo in žalost.

Jože je zinil nekolikokrat vmes, kakor se spodobi: „Ti grdoba ti, grda! Pa toliko cigar mi je dal! — Kdo bi mislil: tako dober in tako slab človek hkrati! O, naj ga le še prinese — sam zlomek naj ga prinese, pa odnesel ga bom jaz, vejo, gospica!“

„Pisala mu bom, veste Jože!“

„Pa hudo — grdo naj mu pišejo, vejo!“

Brezupno kakor je došla v mlin, se je tudi vračala iz mlina ter postala na onem mestu, kjer sta se nekoč ogledovala v vodnem zrcalu. Tudi danes se je ozrla notri, pa mlinar je baš tedaj izpustil vodo, da je tekla po strugi, in na dnu je videla Anka samo trdi, neprozorni in neprodorni led...

Oko se ji je posolzilo.

Doma je sedla zopet k svojim „študijam“, vzela album, prebirala po njem nekaj časa ter potem načrtala nanj te-le besede:

Dekle! ljubezni čuvaj žar,
Naj vedno sije ti!
Da vgasne ti, ne daj nikdar,
V njem sreča klije ti!

Zvečer je pisala Kosu ostro, obupno in duhovito — že petič zadnje pismo.

Ostalo je brez odgovora.

Bližal se je Božič z vsemi znaki in prikljinami.

Mraz je bil vedno hujši in sneg je založil loško okolico kakor i širno našo domovino z vso obilnostjo svojih dobrot. Navadni ljudje so se veselili praznikov, ker bo tedaj nekaj boljših grižljajev; nekatere so zanimala novoletna voščila in še bolj darila; gospodarji so se nadejali boljšega vremena, trgovski pomočniki običajnih nagrad v jutro mladega leta; mladeniče in dekleta je zanimal predpust, „čas presneti“, ki pripelje nevest in ženinov v deželo.

Celó Toplačev mlinar je upal zopet boljših časov, ko se spametuje še vedno žalujoča Anka, ki se ni od bližnjih praznikov in novega leta nadejala prav nič dobrega. Njena sestra Milka je bila vesela, srečna, sveža kakor makov cvet, zakaj njen financar ji je bil vztrajno zvest in ji obljubil nekaj krasnega za praznike. Samo ona, Toplačeva najstarejša, samo Anka vidi pred seboj motno prihodnjost, za seboj pusto, brezmiselno, brezsmotreno življenje.

Čemu sem prav za prav na svetu?

Tako se je često popraševala, stiskaje obrazek v vlažni, hladni dlani, izza katerih se je bala pogledati v brezčutno sedanost. Razmotrovaje to vprašanje se je zgražala nad lastno usodo.

Trenta.

Fot. P.

Niti knjige je niso več veselile.

Zadnje dni starega leta je že resno ugrabala, kaj bi bilo manj grešno: v požiralnik ponikujoče vode za mlinom, ali v — samostan. Ker sta bili z Milko zaradi izdanega lista že popolnoma pobotani, in mlajša ni mogla skrivati svoje mlade sreče, ji je v svarilo Anka potožila svoj dvom. Prostodušno ji je pritrčila sestra:

„Res, prav praviš. Meni se ata posmejujejo, češ, kako imam slab okus v ti izberi, in mama se jočejo, kakor slišim, moji najnovejši zvezi; pa rečem ti, Anka, tudi jaz, če mi ne dovolé, tudi jaz pojdem v — samostan.“

„Kakor jaz, če ne dobim Kosa, veš, Milček.“

„O, ljuba moja, kje je že Kos — zopet v gnezdu? — Toda čuj, sosedovi Mimi sem pravila o svojem načrtu, pa se mi je smejala in rekla, da mene že vzemó v samostan, ker tam marajo samo za zdrave, čvrste in naravno razvite deklice. A tebe ...?“

„Ali je tudi rekla, da mene ne bi vzeli? Ta mi je nevoščljiva menda za vse. Le naj bo!“ Solze so ji zakrile vid, ko je nadaljevala:

„Saj meni ne manjka ničesar, Milček.“

„In vendar bodo trdili, da nisi zdrava, ker nisi ...“

„Oj, vem, vem, kaj hočeš povedati. O, jaz ubožica!“

Sedaj je Anka videla odločno, katera pot je pripravnejša. Vzklikala je še obupno: „O, jaz ubožica, o, jaz ubožica!“ Plakali sta pa obe.

Tisti dan je prejel njen dnevnik, katerega je te dni prav vestno spisovala, jedno tožbo več — tožbo s sladko nado, da vendar prejme kmalu Kosov odgovor. Zapisano je pa bilo v velikih odločnih potezah:

Če trô nadloge te, ne toži!

Saj vsak trpi;

Življenje je trpljenje le, ne toži!

To moško ni.

(Dalje.)

A meni.

Prihaja, prihaja
pomlad iz nebá,
a meni odhaja
pomlad iz srcá.

Na solnčni gredici
cvetice cvetó,
a meni na lici
cvetice venó.

Škrjančki pevaje
poletajo v zrak,
a meni zaprt je
k radósti korak.

Povsod je veselo,
in živo povsod,
povsodi praznuje
pomladi se god.

Prihaja, prihaja
pomlad iz neba,
a meni odhaja
pomlad iz srcá

Posavska.

Mirta.

Mladenka na vrtu sedi,
ob nji raste mirta zelena.

„Mirta, oj mirta,
dragi grmič,
ali ne nosiš
cvetja mi nič?
Da je povežem
v venček droban,
kadar dospel bo
poročni dan?“

Mladenka na vrtu sedi,
ob nji cvete mirta zelena.

„Mirta zelena,
dragi grmič,
ti se razcvetaš,
jaz sem deklič.
Pridem, potrgam
cvetni tvoj čar,
venček ponesem
tje pred oltar.“

Mladenka na vrtu sedi,
ob nji sahne mirta zelena.

„Mirta, oj mirta,
dragi grmič,
ti si odcvéla,
jaz sem deklič!
Tebi vrnila
cvet bo pomlád,
meni nikoli
mladostnih nád!“

Posavska.

Primorska Švica.

(Spisal *Karol Perinčič.*)

(Konec.)

Tu pri soški cerkvi bi ne mogli niti spoznati, kje smo, brez pripravnih pripomočkov. Hribovje in njegovi izrastki kažejo pot dalje proti Trenti noter v Brsnik (Rutar pravi Brusnik), namesto na levo skozi razpoko pri Kajtu, kakor kaže naša slika, povzeta s Kozjega brega, od koder se razgleda ne le trentska dolina, ampak tudi Razor s Križem in Pihavcem, ki so v najtesnejši zvezi čez Luknjo z mogočnim Triglavom.

Napotimo se torej po tej dolini ob Soči naprej, saj smo na precej dobri poti. Prizori se nam odpirajo, kakoršni so se nam kazali na poti proti Soči, samo da je bregovje tukaj na obeh plateh bolj obrastlo. Voda je mirnejša kakor poprej, hladen zrak nas poleti prijetno okrepčava. Pot je tukaj trdnejša; tukaj ne preté plazovi kakor pod Sočo in okoli Soče. Sicer pa seveda poleti vsakdo rad pozabi zimo in njene nevarnosti. Zato pustimo te izkušnje in pojdimo naprej po raznih ovinkih za vodo, da stopimo na planinsko pot, v katero se niso še nikoli zajedle ali zasadile konjske podkve. Ob vznožju Srebrnjaka in Berevice (morda Veverice), ko pustimo na desni Tičarico, Osojnik in potem Ozebnik, pridemo čez brv pri Marki na trentski Log, odkoder peljeta dve poti, jedna kar naravnost ob dotoku Soče „Krajcarici“ in „Zadnjici“ naprej v tisti črti, druga pa se zavije onkraj imenovanega dotoka po strmeh „Vršiču“ pod Kuklo za Sočo dalje kar proti severju, kjer stoluje Devica Marija v Trenti.

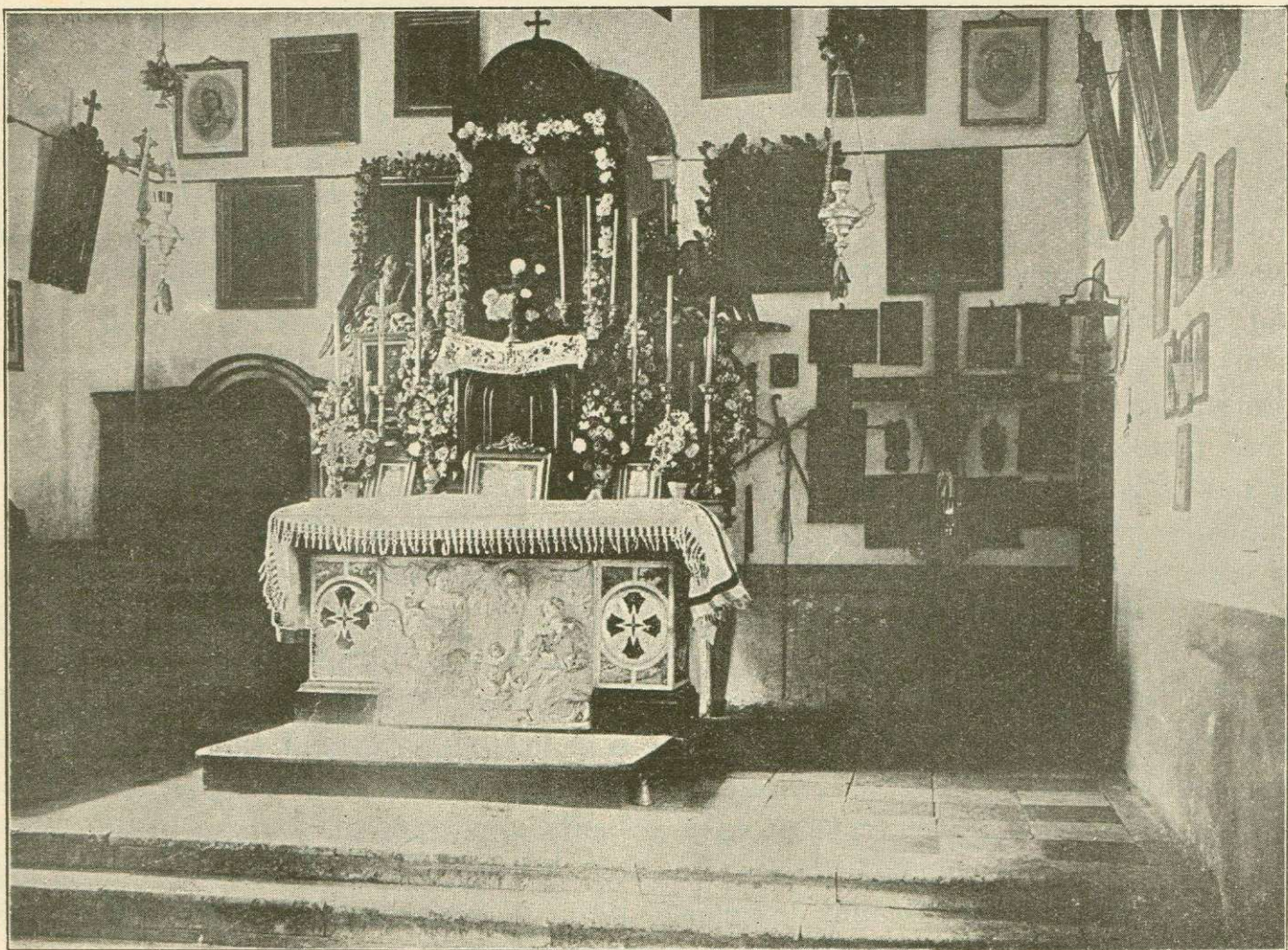
V Trenti je romarska cerkvena že iz l. 1694., ko je tje gori prišel navaden duhovnik iz plemenite rodovine Attems (Altems) iz Gorice bolj iz zasebnih namenov, ker tukaj je bil rudnik železa in plavž, pa tudi najlepši kraj za premišljevanje in za molitev.

Takih zasebnih mašnikov je bilo tukaj več, med katerimi je imeniten Franc Vencel Lucenberger iz Gorice, o katerem marsikaj pripovedujejo še dandanes. Pravo dušno pastirstvo, odvisno od soške župnije, se je začelo v Trenti šele l. 1858. Cerkvena je še vedno v prvotnih merah in sicer po velikosti le malo večja kakor je Loretanska sveta hišica. Seveda je tudi za ljudstvo drugače prikrojena in popravljena, kakor je Loretansko svetišče. Zavetnica tukaj je tudi loretanska Mati Božja in skoro jednako narejena kakor v Loretu. Oltar je nekoliko posnet po loretanskem. Posebno mojstersko delo je marmornati relief oznanjenja Device Marije v kararskem belem marmorju pod oltarjem (menzo). Večkrat v letu pridejo semkaj posamezno ali v skupinah (procesijah) božjepotniki, ki počastijo tudi Kristusov trn — podoben onima dvema v Rimu v cerkvi sv. Križa jeruzalemskega — kakor sem natanko opazoval sam —, ki se hrani v srebrni kazalnici in se daje tudi v poljubljanje. Več rečij pripovedujejo gledé na ta trn, a gotovega ni nič, ker ni dotične avtentike. Naj si bo stvar kakršna koli, za verno ljudstvo zadostuje, da se častijo nekateri ostanki kot taki že iz pradačnih časov, „ab immemorabili“. Poleg te Kristusove svetinje pričajo nam o poprej zelo obiskovani božji poti razne spominske tablice in drugi ostanki za oltarjem.

K tej skromni cerkvi spada 450 vpisanih vernikov, kateri pa imajo isto usodo kakor sosedi v Soči. Nekaterikrat jih pride vendar toliko k službi božji, da se more izpostaviti Najsvetejše. A večkrat je celó ob nedeljah iz raznih vzrokov le par parov v cerkvi. Žal, tudi v tej najzadnji duhovniji cele nadškofije se zapazuje moderni duh, ki neče nikomur prizanesti.

Pri tukajšnji krčmi se nam kaže veličastno Triglavsko pogorje¹⁾ z najvišjim vrhom 2864,5 m, pred katerim občudujemo velikansko gorsko kotlino „Zadnjico“. Ob vznožju tega gorskega amfiteatra so temnozeleni gozdi, nad njimi strmi planinski pašniki, a visoko gori štrlé proti nebu sive skalnate stene, nad katerimi se vzdigajo še fantastični zobje in rogovi. Triglavov strmi greben dela goriško-kranjsko mejo (25 km

daleč) in ima najvišje gore na Primorskem — tretjo glavo ima na kranjski strani. Že večkrat se je govorilo in čitalo v knjigah in listih vprašanje, čigav da je Triglav. Kakor na severu, tako tudi na vshodu teče meja med Primorskim in Kranjskim po najvišjih Alpah. Tako deli Triglav Kranjsko od Primorskega. Zato ni prav reči, da je Triglav kranjski, ali gorenjski, ker se ga Primorci ravno tako lastimo, kakor sosedje

Oltar v Trenti.

Kranjci. Še z večjim ponosom se oziramo mi nanj kakor sosedje, dasi so ga že tolikokrat opeli.

Komu ni znana pripoved ali pravljica v prečudni sestavi naravnega in čudovitega življenja, pravljica o „Zlatorogu“? Nemec Rudolf Baumbach po imenu, saksonsko-meininški dvorni svetnik, je prebival dalje časa v Trstu, odkoder je prišel večkrat tudi v Primorsko Švico, da je zbiral snov za svoj najlepši spev „Zlatorog“. Tudi

¹⁾ Glej sliko na str. 361.

na Trbižu je stanoval v ta namen. Sedaj biva v Meiningenu (Burggasse št. 22), od koder je izdal še predlanskim o Božiču „Bunte Blätter“. Tudi Slovenci imamo „Zlatoroga“ v lepi prestavi ga. A. Funtka. Poleg Baumbachovega izvirnika je izšla pred par leti v Lipskem opera v treh dejanjih z naslovom: „Der Trentajäger“. Uglasbil jo je Viktor Gluth. V tem mestu so jo predstavljali že dvakrat, pa kritika se o glasbenem delu ni posebno povoljno izrazila. Sploh po Nemškem poznajo naš Triglav, Trento in

Sočo iz Zlatoroga prav dobro. Predlanskim se je v raznih družbah na Bavarskem pisec teh vrstic najkrajše predstavil rekoč, da je od tam, kjer je „Zlatorog“ doma.

Vsebina „Zlatoroga“ je bravcem tega lista pač kolikor toliko znana. Vendar jo omenimo ob kratkem. Trentski lovec je bil srečen, dokler je hodil na Triglav na lov divjih kozlov bolj za kratek čas. Ko se je pa slučajno seznanil z lakomno oštirjevo hčerko Jerico iz Soče, bil mu je triglavski lov v pogubo. To je jedro Zlatoroga. Nikjer v nobeni pesmi ni bil pesnik Baumbach tako srečen kakor v „Zlatorogu“. Tukaj je prav lepo opisal kraj, njegove razmere, šege in navade; posamezne osebe, n. pr. spravnik

ali mlekar Jaka in planšarica Špela (Liza), Jerica, Benečani in drugi so prav lepo naslikani. Noben Slovenec bi jih lepše ne zadel. Zato hvala A. Funtku, ki je znal ceniti takega umetnika!

Že imenovana opera „Der Trentajäger“ je pač predelan „Zlatorog“. Godi se na soški planini „Komni“ in v gostilni pri soškem mostu. Konča se pa bolj tragično kakor „Zlatorog“. Nemci, zlasti nemško in avstrijsko planinsko društvo s podružnico „Primorsko“ (Küstenland) so zato na Logu pred Triglavom Baumbachu na čast l. 1881. postavili planinsko kočjo za 1128 gld. 28 kr. ter so jo 10. mal. srp. istega leta slovesno otvorili.

Ledena doba.

(Spisal *prof. dr. Simon Šubic.*)

(Dalje.)

Kaj pa pomenijo ti plazovi, podobni usadom po brežnih planinah? Krog Sredozemskega morja in krog Adrije jih je vse polno. In glej oni predor pri Kadiksu! Herkulovih stebrov ni več! Izginila je zemska ožina, ki je nekdanj ločila Sredozemsko morje od Atlantskega oceana.

Sedaj pa stopiva pogledat, kaj se je pripetilo na severovzhodni strani Sredozemskega morja, ondi kjer si ti najprej zasledil silovite izpremembe! Kaj se je pripetilo tam tikoma Azije, kjer Črno morje dotlej ni imelo nobene pomorske zveze s Sredozemskim morjem? Sila od povodnji narastlih vodá Črnega morja je prodrla medmorsko zemsko ožino; združile so se vode Črnega in Sredozemskega morja, zalile doline današnjega Bospora in odprle preliv pri Dardanelah. Na meji Azije in Evrope sta si podali roke doslej ločeni morji: Bospor je zalit in po Dardanelah se pretakajo morske vode od morja do morja.

Med Samotračani in Beotci se je ohranila kot spomin teh silovitih prekucij pripovedka

o perijodičnem uničevanju človeškega rodú. Tako se glasi sporočilo zgodovinarja Diodora. Jednaka bajka se je ohranila tudi pri Mehikanih, da se je namreč svet pogreznil že štirikrat.

Strah zaradi silovitih dogodkov in nesreč jako gane človeško dušo. V starih časih so imeli Samotračani posebne oltarje, na katerih je ljudstvo darovalo najboljše pridelke morski plimi kakor kakemu božanstvu. In pri tem svečanem darovanju so pripovedovali stari pevci mlademu ljudstvu strašanske dogodbe nekdanjih dnij, da so poslušavcem lasje vstajali pokoncu! In kaj so pripovedovali? Jedro njihovih povestij je bilo to-le:

„Črno morje je v starih časih stalo prav samo zase med suhimi deželami. S spodnjim (Sredozemskim) morjem ni imelo nobene dotike. Kar nakrat so narastle njegove vode od hudih nalivov in od pritokov velikih njegovih rek. Rastle so in rastle in preplavljale bregove. In z neznansko silo so predrle njegove vode suho ožino Bospora in Helesponta.“

To se je dogodilo nekaj časa prej nego drugi potopi, o katerih sporočajo povesti drugih narodov.

Po Strabonovem sporočilu se je tako godilo tudi drugod poleg Sredozemskega morja. Ko je to morje preveč narastlo od velikih vodá, ki se stekajo vanj, je pretrgalo zemsko ožino pri Herkulovih stolpih. Odtlej je Sredozemsko morje odprto tudi na večerni strani, in skozi ta predor se pretakajo vode med njim in med zunanjem Atlanškim oceanom.

O razdrtiji starega sveta je prepeval tudi Argonavt Orfej. Ko se je morski bog temnokodrasti Pozejdon sprl z očetom Kronosom, je vseká s svojim silovitim trizobom po stari deželi Lykaoniji, da se je zdrobila na kose — otoke.

Ko so odtekle vode raz podrtine in razvaline, prišel je zopet na dan prejšnji suhi svet pa ne s starim, ampak s precej izpremenjenim obrazom. Polje okrog vodá se je hitro in bujno obrastlo, ker blato od povodnji je pognojilo tla, kakor še dandanes reka Nil s svojo povodnijo pognojuje in oploduje leto za letom polja egiptovske dežele. Ledniki in snežniki so ostali pokriti s snegom in ledom, in ob koncih večjih dolin so izvirale kakor hudourniki vode izpod kupov ledú. Reke so valile velikanske valove proti morju in večkrat so poplavile nižave ob svojih bregovih.

In take groze in sile je prebil človek, ki je v zadnji ledeni dobi že živel na zemlji. To so doslej trdno dokazali geologi. Mnogovrstno orodje, izdelano iz trdega kamena, in druge sledi, ki se nahajajo skupaj z ostalinami živalij te dobe v zemskih skladih in v naplavini, ne pusté nobenega ugovora, da ne bi bil človek živel na zemlji v zadnji ledeni dobi. Zraven človeka pa je živela množica živalij. V sedanjih zmerno toplih evropskih pokrajinah je živela zmes, kakršno bi dobil, ko bi sedaj prestavil v Evropo nekaj živalij iz mrzlih severnih krajev in nekaj iz toplega ali celo tropičnega juga. Med takimi živalmi so bivale po Evropi: Bela lisica, severni jelen, divja koza, divji kozel, divji zajec, brloški medved, berloška

hijena, nosorog, mamut i. dr. — Izmed teh jih je nekaj izmrlo, n. pr. mamut, nosorog i. dr.

Po nezapadenih ravneh na Švicarskem so po prestani ledeni dobi živele živali današnjih arktičnih krajev skupaj z domačimi ali platininskimi.

Pa morda kdo vpraša: ob čem pa so živele živali, če so bila tla pokrita s snegom in z ledom? Tak vpraševavec naj si ogleda današnje arktične pokrajine. Po zamrzli Grenlandiji najde živali; po Spitzbergiji najde celó ledenodobsko belo lisico, najde severnega jelena, — in še više proti severu po okolici Franc-Jožefove dežele nadlegujejo povsod beli medvedje evropske popotnike. Mnogo organizmov in boljšega rastlinstva je bilo konec med ledeno dobo po tistih krajih, ki so bili zamrzli pregloboko; le po posameznih vrhovih gorá in po nekaterih otokih, ki so stali nad ledom, se je ohranilo nekaj malega rastlinstva kakor sedaj na Spitzbergiji in po Grenlandiji. Ne bomo jih naštevati po imenu, le toliko naj omenimo, da so po kopnih ravneh in dolinah rastle v zadnji ledeni dobi rastline, kakršne rastejo dandanes po visokih Alpah ali po planinah ob mejah večnega snega. — Geologi nahajajo njihove ostaline z živalskimi vred okamenele po trdih zemeljskih skladih, v kamenju in v skalah.

Geologi morda pomilujejo nas neveščake, ker nam ne gre v glavo, kako je v tej naplavinski ali diluvijalni dobi mogel zraven velikanskega izmrlega jelena živeti sedanji severni jelen, ali na strani izmrlega velikana mamuta sedanja bela lisica. Umevnejše se nam zdi, ko slišimo, da so velikanske živali tropičnih krajev živele po naših deželah pred ledeno dobo v tretjetvorni dobi, ki je bila proti sedanjemu podnebjju nenavadno topla. Ne da bi bile ob enem času pod istim neugodnim podnebjem živele skupaj živali iz tropičnih in ledenih krajev, temveč to radi verjamemo, da so se ostaline teh živalij pomešale, predno so jih pokrile plasti zemlje, v katerih so se njih ostaline ohranile do naših dnij. Kaj težko je pa predočevati si

tiste podnebne razmere, po katerih je staroveški slon mamut živel toliko časa še v poznejši ledeni dobi in sicer v severnih deželah in se živil ob smrečju. Saj se pripoveduje, da so našli smrekove igle v želodcu mamuta, ki so ga v naših dneh v severni Sibiriji pri iztoku reke Lene izkopali iz arktičnega ledu. Če bi se kaj takega pripetilo v naših dneh levu, prebivavcu tropične Sahare, rekli bi, iz zverinjaka je pobegnil in na begu po nesreči zmrznil v ledenici. Kaj se je s staroveškim mamutom zgodilo, da se je ohranil s kožo in mesom do naših dni — kdo to ve! Ohranil se je pa popolnoma, meso je bilo surovo in tako presno, da so — če poročilo ne laže — psi gladno hlastnili po njem.

IV. Ledena doba in nje vzroki.

Od kod pa je izviral v predzgodovinskih časih tak mráz po sedanji Evropi in drugod po zmerno toplih deželah, da se je naredilo toliko ledú? Na to vprašanje odgovarja Martins, češ da za postanek ledene dobe nikakor ni bilo treba arktičnega mraza. Če bi se srednja letna toplota znižala le za 4°C. , tako dokazuje Martins, dobila bi švicarska dežela tako mogočne lednike, kakor jih je imela v ledeni dobi. K lednikom pa pripomore še druga stvar. Švicarsko ima na obilje jesenskega in pozimskega dežja, in od tega pride še dandanašnji obilno snega, iz katerega se delajo velikanski ledniki. Potemtakem pride na to, kar je tudi Frankland trdil, da namreč ledniki niso toplotna, temveč vlagomerna znamenja podnebja.

O takem znižanju toplote, kakršno zahteva Martins za ledeno dobo, govori tudi Penck. On pravi: „Ledniki se razprostirajo, kakor uči vzgled na Švicarskem, globoko tje doli po dolinah med zelene pokrajine, le svoj izvir imajo v okrožju večnega snega, ki ga toplota ne more raztopiti leto za leto.“ Penck je natančno preiskoval, iz katerih gorá so segali v prejšnjih dobah ledniki v doline, iz katerih pa ne. Pri tem preiskovanju je mož zasledil, da je ob ledeni dobi snežena meja po švicarskih planinah stala

okolo tisoč metrov nižje kakor v naših dneh. In jednake razmere so našli drugi preiskovavci po drugih nekdanjih z ledniki prepreženih deželah.

Po teh poizvedbah se pa dá preračunati, koliko nižja je bila toplota tedaj, nego je sedaj. Meteorološka veda uči namreč, da se toplota za vsakih 100 *m* višine izpremeni za pol Celzijeve stopinje (0.5°C.). Ker je pa bila snežena meja v ledeni dobi za 1000 *m* nižja, zato je bila v tisti dobi toplota za $10.00 \times 0.5 = 10.05 = 5^{\circ}\text{C.}$ nižja kakor sedaj.

Če primerjamo ta izvod z današnjo srednjo letno toplino n. pr. v Berolinu, izvemo, kolika je bila letna toplota ob ledeni dobi v Berolinu. V Berolinu meri sedanja srednja letna toplota 9°C. Torej je ob ledeni dobi merila $9 - 5 = 4^{\circ}\text{C.}$ Če pa vprašamo pokojnega berolinskega meteorologa Doveja, kolika je srednja letna temperatura berlinske širine sedaj (če poravnamo razlike krog in krog sveta), nam odgovori, da meri 4°C. Potemtakem se srednja letna toplota berlinske širine ni znižala. In taki nasledki so se pokazali po omenjenem računu tudi pri preiskovanju tedanje toplote po drugih deželah. Ko bi pa bilo res tako, čuditi bi se morali, zakaj je odlegla ledena doba. Po tem je soditi, da Penckov račun ne sloni na istini.

Nadalje, ali bi pa Martinsovo znižanje toplote za 4°C. pripomoglo toliko, da bi nastali ledniki tedanje ledene dobe po sedanjih zmerno toplih deželah? Na to vprašanje je odgovarjalo več geologov, da nizka temperatura sama ob sebi ne zadostuje za lednike. Več drugih razmer mora sodelovati (brez ozira na mráz) pri zmrzovanju, n. pr. mrzli vetrovi, morski pretoki, razdelitev morja in suhe zemlje i. dr. Pri sedanji razdelitvi morja in deželá ima Grenlandija obširne lednike ob srednji letni toplini — 3°C. , Islandija ob $+ 3^{\circ}\text{C.}$ in Skandinavija ob $+ 4^{\circ}\text{C.}$ Temu nasproti pa ni v Aziji na severni strani Himalaje, četudi ima ondašnje pogorje jako nizko srednjo letno toplino — 14°C. , vendar nobenega sledú lednikov.

Po planinah se delajo ledniki ondi, kjer prehaja gorki in vlažni zrak z vetrovi tako hitro v mrzle kraje, da na poti ne pride ob vlago. Če so ti kraji ohlajeni pod ledišče ali če sploh ondi voda zmrzuje, se zgoščajo soparji, in sneg pada tem gosteje, čim vlažnejši so vetrovi. Sploh mora biti v krajih, kjer se delajo ledniki, zrak podvržen naglim in izdatnim toplinskim izpremembam. Na Grenlandiji n. pr. deluje na ozračje sedaj topli zalivski tok (Golfstrom), sedaj pa mrzla severna voda, pritekajoča poleg Labrador-skega primorja. Po Islandiji in Norvegiji dela lednike imenovani zalivski pomorski pretok toplih vodá s tem, da se velika množina njegovih soparjev dotika z mrzlim zrakom po višavah ondašnjih visokih gorá.

Ako bi Belo morje prodrlo skoz jezeri Onega in Ladoga do Baltiškega morja, povzročil bi tak predor nove lednike. Ustanovilo bi se, saj tako se sodi, prelivanje in pretakanje mrzlih severnih vodá iz ledenega Belega morja proti Baltiškemu morju in naprej. Ko bi torej mrzle vode arktičnih krajev obilvale severna pobrežja Nemčije, tedaj bi nastala po severni Evropi dosti nižja toplina, in morda bi vsled dotike tega mraza z vlažnim izpuhtevanjem toplega zalivskega pretoka po Skandinaviji, če ne celo po severnih bregovih Nemčije nastali izdatni ledniki.

Pod primorskim vlažnim podnebjem Nove Seelandije prinesó zime veliko snega, dasi niso hudo mrzle, poletja pa so vlažna in topla; vendar se delajo ondi mogočni ledniki, ki poganjajo svoje spodnje konce celo v okrožje vročega, tropičnega pasú; celo do tje se raztegajo ledniki, kjer rastejo tropična zelišča, n. pr. praprot v podobi našega drevja. In po tako gorkih krajih segajo ledniki po gorovju Mount-Cooku jednako globoko v morje kakor na norveškem Nordkapu.

V ledeni dobi je tudi severno-nemške in ruske planjave pokrivalo morje, in to morje

se je stikalo z Ledenim morjem. Tedaj je sedanja vroča puščava Sahara stala pod vodo, morje jo je pokrivalo, gora Atlas je bila otok. Hopkins sodi, da v tistih vekih ni bilo toplega zalivskega toka, ki ogreva sedaj večerne dežele Evrope in pomnožuje njihovo toplino za 4 do 5° C. Hopkins trdi celo, da so se pred tisto dobo pretakale tople vode iz Indskega morja v Atlanško morje. Ko je pa pominul ta preliv, se je ohladila Evropa bolj in bolj, zakaj premagal je dotok mrzlih severnih vodá, ki so prinesle s seboj dovolj mraza za nastajanje lednikov.

Marsikdo bo mislil, da je sedaj pojasnjeno vprašanje o izviru ali o vzrokih lednikov: pa ni. Polovica dogodkov in pojavov nam je še vedno uganka kakor poprej. Ta uk namreč ne odgovarja vprašanju: Od kod pa je prejšnja topla doba s svojimi tropičnimi organizmi? Teorija vzrokov mora razložiti oboje pojave z jednotnim prirodnim zakonom. Velika nasprotja, ki so se razodevala sedaj v toplem, potem pa v mrzlem podnebj, mora razložiti prava teorija iz jedne korenine.

Pristopimo k Aleksandru Humboldt u in pogledajmo, kako si je ta strokovnjak razlagal ledeno in tropično dobo po sedanjih zmerno toplih deželah. Bolj kakor marsikdo, ki si je z vsemi močmi prizadeval rešiti to uganko, si je A. Humboldt poostril svoje oči in svoj razum z lastnim ogledovanjem in preiskovanjem prirodnih pojavov. Popotoval je po oddaljenih deželah starega in novega sveta, po Aziji ob Uralskem gorovju, po ameriških Andih in po neizmerno razprostrtih velikanskih ravninah ob reki Orinoku, in ob tem je bistro opazoval prirodne pojave pod tem in onim podnebjem. Ogledal si je tudi zanimive ognjenike, ki so uklenjeni v verige Andov in molé visoko v ozračje svoje ognjene glave, in tu mu je razkazovala priroda tudi strašanske sile notranje zemlje. (Dalje).

Baumbachova koča s pogledom na goro Travnik, pod katerim izvira Soča.

Fot. P.

Socijalni pomenki.

(Piše *dr. Ivan Ev. Krek.*)

(Dalje.)

VIII. Internacionala — mednarodna delavska zveza.

Iz komuniškega manifesta je razvidno, da je Marx hotel ustanoviti veliko zvezo socijalističnih delavcev brez ozira na narodnost in domovino. „Proletarci vseh deželá, združite se!“ tako se glasi njegovo geslo. Umevno je torej, da Marx ni bil popolnoma zadovoljen z Lassalleovim delovanjem in da mu „nemško delavsko društvo“ ni bilo posebno všeč. Hotel je imeti širšo, mednarodno organizacijo. „Zveza komunistov“ je imela samo v Londonu večje število pristašev; vkljub vsemu prizadevanju ni mogla naprej. Marxova ideja je le počasi prodirala.

L. 1862 se je o priliki londonske razstave sešlo več socijalistov, in ti so se izrekli, da se mora svetovna proletarska zveza čim najpreje ustanoviti. L. 1863. so to misel obravnavali mnogi delavski shodi po raznih krajih. Tako so se pripravila tla, da je leta 1864. dné 28. kimavca v St. Martins Hallu v Londonu zboroval velik shod delavskih zastopnikov raznih narodov in držav. Nemške delavce sta zastopala Marx in Eccarius. Praktični uspeh tega shoda je bila izvolitev začasnega izvrševalnega odbora, kateremu se je naročilo, naj izdela pravila mednarodne delavske zveze in jih predloži prihodnje leto skupnemu shodu v Bruselju.

Ta odbor je najpreje sklenil, da naj se postavi na čelo delavski zvezi glavni svet (Generalrath) s predsednikom, podpredsednikom, blagajnikom in tajnikom in z dopisujočimi člani za vsak narod. Za predsednika so izbrali *O o l g e r a*; za Nemčijo so določili Marxa — za dopisujočega člana. Odborovega delovanja se je udeleževal zelo marljivo tudi laški revolucionar *M a z z i n i*. Izdelal je poziv na delavce in pravila. Toda

odbor je njegov načrt zavrgel in sprejel Marxovega. Odtlej se *M a z z i n i* ni več brigal za odbor.

Marxov poziv obravnava tisto stvarino kakor njegov komuniški manifest, in se tudi završuje z besedami: „Proletarci vseh deželá, združite se!“ Iz pravil prevajamo to-le:

„Delavski sloj se mora sam osvoboditi; boj za osvobojenje ni boj za slojne predprave in monopole, marveč boj za jednake pravice in dolžnosti in uničenje vsakršne slojne vlade; temelj sužnosti v vseh njenih oblikah je gospodarsko podrejenje delavca pod lastnikom delavskih sredstev, t. j. sredstev za življenje . . . Zato je gospodarsko osvobojenje delavskega sloja veliki zadnji namen, kateremu se mora vsako politiško gibanje pokoriti kot sredstvo. Vsi poskusi, ki so hoteli doseči ta namen, so se doslej izjalovili, ker niso bili delavci v posamnih deželah jedini, in ker niso imeli delavski sloji raznih dežel bratovske zveze. Vsled tega ni osvobojenje delavskega sloja niti krajevna, niti narodna, marveč socijalna naloga, ki obsega vse dežele, v katerih živi novodobna družba. Iz teh vzrokov se je ustanovila mednarodna delavska zveza.

1. člen. Ta zveza se je ustanovila, da se ustvari neko središče združenju in urejenemu sodelovanju med delavskimi družbami po raznih deželah, ki imajo vse ravno tisti namen, namreč varstvo, napredek in popolno osvobojenje delavskega sloja.

2. člen. Družbi je ime „Mednarodna delavska zveza (Internationale Arbeiterassociation)“.

3. člen. Vsako leto se snidejo pri delavskem shodu zastopniki zveznih panog. Shod razglša skupne težnje delavskega sloja, porablja sredstva, ki so za zvezno uspešno delovanje potrebna, in imenuje družbi glavni svet.

4. člen. Shod določa vsako leto sedež glavnega sveta in imenuje njegove ude. Tako imenovani glavni svet si sme pozvati novih udov.“

Drugi členi niso kaj zanimivi. Pravila so se sprejela pri shodu v Genfu 3.—8. kimavca. Navzočih je bilo 60 odposlancev. Sklenilo se je tudi, da se statistički preiščejo delavske razmere.

Sprejele so se tudi te-le zahteve: Uvede naj se splošno normalni osemurni delavnik. Šola bodi obvezna za vse otroke in bodi brezplačna. Stalne armade naj se odpravijo. Uvedejo naj se samo naravnostni davki.

Dolgo časa so se prepirali pri shodu, kdo spada v proletarijat. Nekateri so zastopali misel, da so proletarci samo delavci v ožjem smislu in da smejo torej samo ti k mednarodni zvezi. Če bi bila njihova misel obveljala, potem bi seveda ne bilo v zvezi nobenega prostora za Marxa in druge nedelavce. Nazadnje se je vendar posrečilo „duševnemu proletarijatu“, ki „z glavo dela“, zmagati in si zagotoviti vstop v zvezo.

Od 1. 1866. je mednarodna zveza, ki so jo splošno imenovali internacijonalo, napredovala prav naglo. Dobila je po vseh državah svoje pristaše. Podružnice po posamnih deželah, ki so stale v zvezi z internacijonalo, so se imenovali — federacije, ki so se zopet delile v sekcije. Svet se je jel kmalu zanimati za to Marxovo delo, ki je zlasti v materijališkem oziru skvarjalo delavske sloje. Mnogi verski sovražniki so samo zato podpirali internacijonalo, da bi se tem preje iztrebila vsaka religija. V delavskem oziru ni imela ta zveza tako rekoč nobenih vidnih uspehov, če ne štejemo vzajemne samozavesti med uspehe.

V Lausanni je zborovala zveza 2.—8. kimavca 1. 1867., v Bruselju 6.—13. kimavca leta 1868., v Bazelu 6.—9. kimavca 1. 1869. Na vseh teh shodih je bilo zelo mnogo zborovavcev. Sklepalo se je prav za prav vedno še o zvezni osnovi in razvijali so se socijalistični nauki, vse v Marxovem smislu. Za delavsko varstvo ni internacijonala storila nič prida, ako ne poštevamo zahteve, da naj se dela

samo po osem ur na dan. Pač pa se je pečala z drugimi stvarmi. V Bruselju je sklenila, naj se odpravijo katekizem in svetopisemske zgodbe iz šol in s tem seveda vsaka religija. Namesto te naj se ustanovi češčenje tistih mož, ki so si pridobili posebne zasluge za gmotni napredek v človeštvu. Comteov pozitivizem, o katerem smo že pisali, je uvažal že početkom 19. veka podobno nadomestilo za religijo.

Bazelski shod je izjavil, da ima družba pravico zasebno lastnino odpraviti in jo izpremeniti v skupno, splošno last. S tem je hotel komuniško zahtevo postaviti na navidezna zakonita tla in nekako zakriti svoj revolucionarni značaj.

L. 1870. in 1872. ni bilo shoda, ker je ta čas hrumela vojska med Francozi in Nemci. Glavni svet je zato sklical samo neko zasebno posvetovanje v London, ki je zborovalo od 17. do 23. kimavca 1. 1871. in ki zopet skoraj v ničemer ni prišlo iz vprašanj o notranji zvezni organizaciji.

Tako dolgo so se posvetovali o tem, da so zvezo samo razbili. Vedno več različnih strank se je pokazalo med delavci. Jedinosti ni bilo moč ohraniti v zvezi. Za to sta bila zlasti dva vzroka:

1. židovski rod in židovsko mišljenje Karla Marxa, ki ni mogel nikjer slišati nobene besede, ki bi bila dišala kaj po protisemitstvu. Ruski nihilist Bakunin, ki je bil vnet pristaš mednarodne zveze, je spisal neko knjižico, v kateri šiba žide. Vsled tega ga je jel Marx sovražiti in mu nagajati, kjer mu je mogel. Hotel ga je izriniti iz zveze. A Bakunin je imel veliko število zvestih pristašev in je ž njimi roval naravnost proti Marxu.

2. Drugi vzrok je bil centralizem pri glavnem svetu. Glavni svet je hotel imeti vse v rokah in je zahteval od podružnic, naj ga slušajo brezpogojno. Tega pa niso hoteli dovoliti zlasti belgijski, španski in ruski pristaši. Vsa krasorečja o mednarodnosti delavskega sloja niso nič pomagala. Internacijonala je dobila ravno v narodni zavesti najhujšega nasprotnika. Kot proti-

slovje samo v sebi zveni, če gledamo na boje, ki so jih v mednarodni delavski zvezi bile posamne narodnosti za večje narodne pravice. Guillaume je vodil to gibanje; njemu je pomagal tudi v tem oziru Bakunín. Oba vzroka sta toliko v zvezi, kolikor je ravno židovski značaj, ki je vsled Marxovega silnega vpliva vladal v glavnem svetu, jedini čisto mednarodni činitelj. Razven židov se nobeden ne more do cela otresti narodnega mišljenja. Nasprotniki židovstva in samosilnega centralizma pri glavnem svetu so natančno vedeli, koga se morajo lotiti, da zmagajo. Z vso silo so se vrgli proti „očetu internacijonale“ — Karolu Marxu.

Dné 5. kimavca se je sešel mednarodni zvezni shod v Haagu. Tu naj bi se poravnali prepiri. A prišlo je narobe. Zveza se je le še bolj raztrgala. Centralisti so imeli sicer majhno večino, toda nasprotniki se niso hoteli udati njihovim sklepom. Vsak v svoji domovini so sklicevali shode in pri njih slovesno govorili proti sklepom v Haagu. Glavni svet je nato vse tiste podružnice, ki so se udeleževale teh protestov, izključil iz zveze. Po Marxovem predlogu se je v Haagu tudi sklenilo, da se premesti glavni svet iz Londona v New-York. Odtod se je sklical leta 1873. shod v Genfu. Ravno tje so ga pa sklicali tudi Bakunín in njegovi tovariši. Ob istem času sta zborovala dva mednarodna delavska shoda. Tudi tu se ni dosegla nobena jedinstvo. S tem je mednarodna delavska zveza razpadla. Od l. 1873. ni bilo nobenega shoda več; glavni svet se je razšel. Marxov tvor je splaval po vodi brez koristi za delavce. Saj ni imel nobene sile v sebi. Public in oholih aksijomov je bilo dovolj, a od teh ne more živeti družaben organizem. Žalostni konec Marxove internacijonale nas jasno uči, da

se socijalska teorija ne dá prenesti v prakso. Ob vsakem takem poskusu sama sebe razjé, in ob nasprotju, ki se ji rodi iz človeške narave in njenih svojstev, zaide v prekoslavlja in po njih razpade.

Misel mednarodne delavske zveze pa ni še pokopana. Vsak pravi socijalist jo mora gojiti. Nemški in francoski socijalni demokratje se še vedno vnemajo zanjo. Prepričani smemo biti, da ob prvem ugodnem trenutju buti iznova na dan. Če bi ne bila socijalska, bi imela taka zveza res mnogo pomena in bi se tudi ohranila. Gotovo je namreč, da se delavsko vprašanje ne dá drugače rešiti, kakor s sodelovanjem vseh držav, torej mednarodno. Uspešno delavsko varstvo, pa tudi pravično delavsko zavarovanje se ne dá uvesti samo v jedni državi že zavoljo gospodarskega tekmovanja ne, ki vlada med državami sploh. V tem oziru gotovo mnogo storé mednarodni delavski shodi. A pečati se morajo s sedanostjo, s svojimi tačasnimi potrebami in razmerami, ne pa s socijalskimi teorijami, ki nimajo nobenega naravnost praktičnega pomena za sedanje izboljšanje žalostnih družabnih razmer.

Internacijonala je padla. Namestu nje so se pa ustanovile po posamnih državah lastne, samostojno organizovane stranke Marxovih načel, ki so si nadele — že od Lassallea sem splošno znano — ime socijalnih demokratov. Kar ni šlo mednarodno, je hotel Marx doseči po drugem potu; kar se ni dalo uprizoriti centrališko, je izkušal — ločeno po posamnih državah, oziroma narodih. Tako so nastale socijalno-demokratske stranke na Nemškem, v Avstriji, na Francoskem, v Belgiji, na Laškem itd. Kako in s kakšnim uspehom so delovale, se pomenimo ob drugi priliki. (Dalje.)

Dekadentizem.

(Slovstvena črtica. — Spisal E. L.)

Razni toki, ki od več strani deró na skupno mesto, se prerivajo in odrivajo drug drugega, in tam, kjer se te različne energije spajajo v skupni učinek, nastaja nejasno vrvenje, neodločno zibanje, in namestu deročega toka vidimo brezobrazno valovanje, ki poganja na površje nekaj bledih, hitro minevajočih pen. Nekaj podobnega opazujemo danes v slovstvu.

Schiller je mislil v nekem oziru prav, ko je rekel, da se v vsaki dobi duševne pridobitve slednjič osredotočujejo in dovršujejo v umetnosti. A ni mislil prav, ko je v umetnosti iskal absolutne popolnosti in ji je podredil znanost. Istina je, da je prvo in najpopolnejše v človeku umsko delovanje, in od idej, ki jih je zazrl razum pri svojem premišljevanju, je odvisna vrednost vsega ostalega delovanja. To je sicer jedna tistih krivih ver, v katere ne sme verovati, kdor hoče biti „moderni človek“, pa je resnična in bo resnična, dokler ostane človeška narava, ki nas uči: Najprej spoznaj, potem hōti in slednjič delaj! Nova doba pa, ki je na stežaj odprla pot raznim nasprotnim sestavom in zmotam, je s tem tudi v umetnost zanesla duha nestalnosti in protislovja. Anarhija slovstva je posledica anarhije modroslovja.

Ko se je razum povspel do narodne zavesti, rodile so se Ilijade in Nibelunge, v katerih mlad, odkritosrčen, neizprijen, a surov rod rožlja z orožjem in v krvavih bojih izkuša svojo čilost. Ko se je razum povspel po velikih modroslovcih starega in srednjega veka do onih jasnih višin, v katerih se človeško spoznanje v neskajeni harmoniji spaja z božjim razodetjem, rodila se je kot umetnostni odmev te zmage človeškega duha Dantejeva nebeška pesem. Ko je življenja peza človeški razum potisnila iz špekulativnih višin v realnost družbe, ne da bi umorila v njem idealnega mišljenja,

hitele so Shakespearjeve zgodovinske osebe čez oder. Ko je isti razum odkril stare, klasične oblike in se po njih navzel predkrščanskega, poganskega mišljenja, ne da bi mogel zatajiti svoje s krščanstvom še vedno prepojene nravi, vstali so klasiki, mojstri oblike, čutni humanisti v vsebini. Treba je bilo Winckelmannov in Lessingov, da je nastopil Goethe z Ifigenijo. Treba je bilo, da je protestantovstvo oplitvilo in razjedlo krščanskega duha, da je našel Faust ugodnih tal. Revolucija in guillotina z marseillaisami sta rodili hrepenenje po krščanstvu. Razum je iskal poti iz te zagate, spomnil se je krščanstva in je rodil romantizem. In sedaj nastopajo duševne borbe XIX. stoletja — naše vrstnice. Razjedajoči in razkrajajoči kriticizem Kantov, ki je v verstvu in v zgodovinopisju rodil poniževalne sadove, je v leposlovju našel še nejasne odmeve. A šlo je dalje. Subjektivizem naslednikov njegovih še ni imel pripravljenega občinstva, moral je nastopiti materijalizem, kateri je kot leposlovni naturalizem izpodkopal moralo v masah družbe. Prišli so v množicah na dan romani, katere beró ljudje, ki iščejo v slovstvu samo zadostila svoji pohotnosti. Vrgle so se v stotisoč izvodih med ljudstva povesti, ki nosijo sicer še zaradi oblike leposlovno ime, a imajo sebi primerno občinstvo le v slojih, ki verujejo v prosto ljubezen darwinistov, romani, ki jih skrivaj beró nedorastli srednješolci in slabo vzgojena dekleta in — zardé, če jih stariši dobé ob takih knjigah. Človeški razum, ki je ustvarjen, da se vspenja k luči v višavo, kakor vsaka bilka na polju, kakor vsako drevo v gozdu, ta človeški razum je začel posnemati črva, ki rije po materiji in se boji jasne svetlobe.

Nizkim ljudem je lastno, da so vedno vsaj na videz zadovoljni sami s seboj in da

trdovratno zavračajo vsakoga, ki jim kaže višje, plemenitejše nazore. Tako so tudi naturalisti svojo nenravnost branili z novodobno materijališko znanostjo. „Sovražnik napredka, zelot, borniran reakcionarec“ je bil vsak, ki se je upal kaj reči zoper to črvojedno umetnost. Sedaj pa nastopajo oni, ki jih je naturalizem vzgojil, in ti zametujejo njegove oblike in nazore. In naturalisti, ki so „katoličane“ zasmehovali, molčé sedaj proti dekadentom.

Naturalizem ne zadovoljuje človeštva. Človeška duša nosi v sebi hrepenenje po nadčutnih tvorbah. Če nima pravega, zmernega idealizma, katerega podaje krščansko mišljenje, zaletuje se v misticizem. Tako zmes najrazličnejših nazorov, kateri se pa zlivajo slednjič v popolno zdvojenost, nam odkriva dekadenco slovestvo. Dekadentizem izvira iz naturalizma, ker je od njega podežoval npravstveni nihilizem, a je v nasprotju z njim, ker hoče v obliki ustvariti nove, od nikoder posnete, da, naravnost protinaravne stvore.

Naturalist gleda naravo samo od nje materialne strani in pravi, da je vrhunec umetnosti: čisto objektivno, brez refleksije, brez npravnih ozirov, brez dodatkov, brez tendence izražati naravne dogodke natančno in podrobno. Naturalist je materijalist.

Dekadent pa se loči od narave. On je sam sebi narava. Izražati istino mu je zoprno. Dekadent pravi, da vsakdo čuti po svoje in misli po svoje. Objektivne resnice ni, niti verske, niti znanstvene. Dekadent pozna samo svoje občutke, in poezija mu je le izraz občutkov. Idej dekadence pesmi nimajo, ampak samo zvoke, ki izražajo neke živčne muke in gibljaje. Posnemati dekadent ne sme, pravilne oblike ne sme priznati, ampak mora gledati le na to, da kako silno, izredno, še nikdar čutenost čustvo izrazi na nov, še nikdar slišan način. Dekadent hoče samo iznenaditi, „frapirati“. Ko bi dekadent imel kak nazor, imenovali bi ga subjektivist, toda pravi dekadent ne sme imeti nazorov, ampak le čustva.

Da prihajajo takim „pesnikom“ izpod peresa stvari, katere se običajno slišijo samo

po norišnicah, to je umljivo. Človek, ki proglasi svojo čutno domišljijo kot vladarico nad razumom in nad voljo, je nenormalen, bolan na duši. Vse hrepenenje dekadentovo meri na to, da bi vzbudil pozornost. Zato mu je dobro vsako sredstvo. Pa naj to pojasni kak vzgled! Jelovšek poje v „Simfonijah“:

I vi mi se smijete!

Kao da lubanja u mene kesi

krežubi, mrtvački smijeh . . .

I sred vašeg smijeha, sred radosti vaše i sreće, ja stojim nijem kô OBELISK pradačnog faraona,

Na kome je stara ruka išarala

Otajne znake.

Niz moje grlo lek čista voda se lijeva,

dok vi s apsintom ili konjakom

škakljate, draškate nemoćne živce,

budite jednu impotenciju.

Kad skakucete po parketima glatkim,

meni je kao da čujem klopotati

drhtave kosture kosti izmoždenih

za ponoćnog očajnog plesa . . .

I vi se mi smijete!

Smisla za dostojnost, za lepoto in za pamet tem pesnikom manjka. Seciranje trupla, vizije, smeh, jok — vse to služi dekadentu, da le vzbuja kako čustvo. Nad kakimi stvarmi dekadent izkuša svoja čustva, naj nekoliko pojasni pesem Jelovškova „U nemoći“, v kateri opeva bolezen in končuje:

Epilog.

. . . Po običaju muhe došle rano,
da u jutro mu plaze po licu,
i rilom suše njegve krupne suze . .

Al kako su se poveselile,
kad jednog dana nešto ugledaše:
kô mrlju kakvu, crvenu i slatku,
a baš sred čela . . .

Oh tu je bilo pustog radovanja
i parenja i lepršanja;
dapače jedna u nabore čela,
u kojima se stisla rujna masa,
polegla sitna bjelcata jajašca . . .
demoni sami gledali su čudno,
a onda silnim prasnuli grohotom . . .

A mladac njeki medju njima,
rasklopiv crnu knjižurinu
napisô nješto dostojanstveno, —
a onda dodô cinički:

ah, jednom bar je učinio nješto! — —

Brrr — to je umetnost! Dekadent pa je tako ponosen na izrodek svojega čustva, da

je pripisal še dan in kraj te vizije: Zagreb, 14. maja 1897. — To je dekadenco. Čas in kraj vplivata na živce.

Pa priznati moram, da se dekadenti navadno ne sučejo v tako nizkih tvarinah. Ker jim je jedini namen, ponašati se s silo svoje čutnosti, zato rabijo vse, kar more pretresti človeško dušo. Pri tem rabijo radi verske pojme, ki imajo pa v ustih dekadenta seveda drugačen pomen nego navadno. Zlasti je pri dekadentih v navadi, da se redno spominjajo smrti. Skoro pri vsaki dekadenci zbirki stojita v ozadju naga čutnost in poleg nje — smrt. Dušeslovec se pač ne more čuditi, če pohotnež v svojih orgijah obledi in se strese in blazno govori o smrti. Egor poje v „Molitvi samotarja.“¹⁾

Filozofi smrti in Smrt,
Groza in Molitev:
ti pojmi tako blizu blaznosti plešejo!

Ah, jaz sem pozabil, Vi ste že odšli, moji bratje;
a kaj se je zgodilo v moji črni samoti?

¹⁾ A. Egor. Pomsta neznámé Viny. 31.

niti Filozofi smrti, niti Smrt,
niti Groza ... niti Vi ...!
— — — Morda Molitev ...?!

O Bog!
Celo moje življenje je velik krik k Tebi!
... In plakanje? In ihtenje! — Vse le k Tebi!
... Ne poznam ničesar okoli ...
... tema in črne, obupane povzdignjene roke ...

O Bog! Sprejmi blaznost stvora,
ki je ustvarjen po Tvoji volji, dokler živi!
Življenje kriči! Molitev kriči!! Umiranje kriči...
in Ti, Bog, nad menoj s srcem kamenitim.

Tvoj nevredni sluga se je vrnil s prošnjami k
Tebi!

Ti ne slišiš ... Jaz se zvijam, Bog!
Že ne morem plakati, že ne morem ihteti,
moja duša je umrla ...
ali živci in mozeg in telo,
to proketo telo za Teboj z zadnjimi močmi
kriči ...

: — — — — —
— — Skale niso ganile z jednim zrnem peska,
Morje brez Vetrov ni pognalo vala!!
Nemoteno tiho ... Nebo ravnodušno tiho!
... Le redki smeh iz dalje slišim ...

Tako vsaj Skala biti, tako vsaj Morje!!

!(Konec.)

Književnost.

Slovenska književnost.

Oton Zupančič. *Čaša opojnosti*. Založil L. Schwentner. Ljubljana 1899. Tiskala Narodna tiskarna. 8°. Str. 110. Cena 1 gld. — Pesmicam svojim „Na pot“ in kritikom v pozdrav govori pesnik tako-le:

Oj pesmice, ve ubožice,
ki morate zdaj med svet,
da trgali bodo vas kritiki!

Veste — kritiki — to so hudi možje!
Oni imajo sive glavé,
oni imajo nazore!

Ej, pesmice, ej,
ve hčerke trenotka,
utrinki plamena večnega —
kedo vas spozna, kedo vas prizna?

A jaz bom honorar pobral
in kupil si bodem tobaka,
nabasal si bodem pipico
in pušil in zlagal pesmice
bom druge ...

G. Miljutin Zarnik pa napoveduje¹⁾ še to-le: „Seveda se bodo naši ljubi banavzi — ‚der Bildungspöbel‘ — kateri so pri nas kakor drugod številoma močnejši del srednjega stanu, zvijali v krčih borniranosti, misleč, da so umetniško ogorčeni. — Da bode duhovska stranka kakor tiger švignila po mojem ljubem pesniku, to se razume. Klerikalizem, če je dosleden, ubija umetnost sploh. In ‚naši‘ so dosledni.“ In g. dr. I. Robida méni: „Mladi mož si gotovo ne bi nikdar mislil, kako malo razuma bode imelo širše občinstvo zanje (pesmi), kako naivno se bodo tu in tam sodili njegovi proizvodi.“

Tako porablajo nekateri ljubitelji našega naroda celó umetne proizvode v to, da vpričo njih in njim v nepotrebno brambo mečejo krepela v politične nasprotnike. Ali naj torej te pesmi ocenja kritik z nado, da bodo njegovo mirno besedo tudi mirno brali ali poslušali?

Najboljšo uslugo torej storimo v sedanjih razmerah — kakor je razvidno iz navedenih „Präventivmassregeln“ —, da sedaj ne izrazimo svojih „nazo-

¹⁾ „Slov. Nar.“ 1899. v štev. 80.

rov“, ne pohvalnih, ne grajalnih, in sicer v uslugo 1. gu. pesniku, da mu ne bo treba milovati pesmic, saj „honorar“ je menda itak že „pobral“ in sedaj „zlaga že druge pesmice“, in 2. v uslugo slovenskemu narodu, da obvarujemo vse njegove „banavze“ — krčev borniranosti.

Kadar bodo ti „krči“ ponehali pri onih, ki sedaj prežé na „tigre“, tedaj bomo pisali stvarno oceno. A kdaj bo to, tega ne vemo. Za sedaj objavljamo kratko oceno iz srbskega lista „Nove Iskre“, podpisano z imenom „Rajko Perušek“. Glasi se: „Evo opét jedan predstavnik okultizma i mysticizma. I ove pesme jedni u velike hvale, drugi kore radi nerazgovetnosti njihove. Ima i medju ovim pesmama nekoliko bisera, izraza dubokog osećanja i lepih slika, kako 'no ih Nemci zovu „Stimmungsbilder“. Ali pretežna većina njihova treba komentara, ako hoćem, da razumem, šta pesnik misli. Ako dodam k tome, da je pesnik na mnogim mestima napuštao čak i pesničku formu, t. j. ritam i stik, onda neka uživa čitajući te pesme ko može, a ja sam ih ostavio nezadovoljan.“

Hrvaška književnost.

Antun Nemčić. *Izabrana djela*. Uredio in uvod napisao Milivoj Šrepel. Sa slikom pjesnikovom. Zagreb 1898. Naklada „Matice Hrvatske“. Tisak K. Albrechta (Jos. Wittasek). Lična knjiga obseza 464 str. ter je mnogovrstne vsebine. Zanimiv je za bravca lepi uvod, v katerem nam pisec Šrepel živo slika Nemčića kot pesnika, rodoljuba in človeka. Upravi ganljiva so Nemčićeva pisma prijatelju Bogoviću. Za uvodom so uvrščene pesmi v posameznih oddelkih, kakor Naše gore lišće, Razne pjesme Turice I.—X., Neven in Lepiri I—LXXVII.

Ko bereš pesmi Nemčićeve, se ti zdi, da gledaš v njegovo dušo. Rodoljubna ljubezen, spojena z nežno ljubavjo do drage deklice, je zlita v te verze kakor zlato vino v kristalne čaše. Res, da preveča večino teh pesmij neka hladna otožnost, da daje pesnik često oduška srčnim glasom i v zdravem sarkazmu, vendar nikjer ne nahajaš v njih tiste brezupnosti, katere imajo vse preveč mladi, nesrečno zaljubljeni pesniki. V vseh pesmih se jasno zrcali lepa duša pesnikova, udana Bogu, domovini in mladenki. Kaj lepo je pesnik svoj verskonravni čut izrazil v pesmi: B o g u:

Utjehu sam našo viek u Tebi,
koju drugdje bezupješno tražih;
vjera u Tebe srce mi ublaži,
bez koje već ni kucalo ne bi;
Ti si, ti si — brez kojeg pomoći
sjale ne bi zvijezde naše noći.

Najlepša njegova domovinska pesem je: „Zadnja pjesma domovini“, za njo balada: „Grob kaludjera“, a čustev polna je pesem „Moje proljeće“, jedna najlepših elegij hrvaških.

Nedosežno krasni so pač Nemčićevi „Lepiri“ sorodni Vrazovim „Djulabijam“, katerih sicer ne dosežajo v nežnosti, a jih prekašajo v spretni in vzneseni dikciji. Ž njimi se je Nemčić ovekovčel v Hrvatih. Kako krepke pointe je pesnik položil v te kratke vrstice!

Hiroglifi krvcom
na listke pisani, . . .

ali:

Ajte djeco srca
sad na živi plamen. . . .

Kako lepo je zapel pesnik v prvi pesmi:

Razne tavne slike
prošlih jur vremena
donosi nam često
blaga uspomena.

Sad pred duhom trepti
san razblude dávne,
sada stare rane
sudbine nestavne.

Što na ovom polju
pjesnik skupi bilja,
to sad srodnim dušam
u sviet razasilja.

Razven teh pesmij ima knjiga še veselo igro: Kvas bez kruha ili tko će biti veliki sudac? Snov te igre je zajeta iz hrvaške narodnostne ustaje l. 1848. ter je upravi radi tega znamenita. — Udes ljudski. (Ulomak nedovršena romana) ima živahen razplet; škoda, da ni dovršen. Skoraj dve tretjini knjige obsezajo Putositnice, v katerih sicer kratkočasno, vendar semtertje tudi modrujoče opisuje svoja potovanja. Nemčić ni dolgočasen potopisec; bistro opazujoč in resno presojujoč znanstvo in umetnost podaja v teh Putositnicah mnogo lepega in poučnega branja.

P.

Hrvatska plemena. Napisao Vjekoslav Klaić. [Konec.] V četrtem poglavju našteva pisatelj ona plemena, katerih imena se ne nahajajo v memorijalu arhidijakona Tomaža in ki so nastala na različen način od XII. do XV. veka. Ta plemenita plemena so postala bodisi tako, da je popolnoma razpalo katero staro pleme in je iz njega izšlo več novih z novimi imeni, bodisi, da se je oddelila od starega plemena jedna betev ter se izpremenila v samostalno pleme s posebnim imenom i. t. d. Tako so bržkone nastala plemena: Stupić, Kršelj, Humljani, Nebljusi, Lagodušići, Virevići, Čubranići, Bučići, Unčani, Kremenici, Limići, Tišemiri, Dživići, Slavogosti. In slednjič je navel pisatelj

še tudi osem dvomljivih plemen in sedem takih imen, ki bi mogla biti plemenska.

Ker so tudi Slovenci brez dvoma živeli razdeljeni na plemena in rodove, bilo bi vredno preiskati najstarejše zgodovinske spomenike, ki sploh omenjajo Slovanov v alpskih deželah. Gotovo bi se našlo kaj gradiva za takšno razpravo, kakoršna je omenjena. Ne bi li te moje vrstice vspodbodile kate-rega naših slovenskih zgodovinarjev, ki se bavijo z našo najstarejšo zgodovino, da poišče takih podatkov, kakor je storil profesor Klaić za Hrvate? Trud bi se izplačal s tem, da bi točneje poznavali zgodovino svoje najstarejše dobe.

J. St.

Pogovori.

Naši „Pogovori“ bi bili kakor spiski iz davno minulih srečnih, mirnih časov, ko bi se nekoliko ne ozrli tudi na to, kar se sedaj godi okrog nas. Med tem, ko krotko in preprosto s svojimi mladimi prijatelji kramljamo o poslanih pesniških proizvodih, vrši okrog nas boj ne za malenkostna vprašanja, n. pr. o slovenskem heksametru, temveč na jedni strani za umetniška pravila sploh, na drugi strani pa za neomejeno pesniško svobodo. In oni, ki se boré za neomejeno pesniško svobodo, so tako odločni, kakor bi bili že zmagali. Zlasti v jedni stvari smo si hudo nasprotni, ker namreč mi zahtevamo, da se mora pesnik kakor vsak umetnik ozirati na нравni zakon, a naši protivniki trdé, da nima нравnost v umetnosti nič opraviti, ker je umetnost sama sebi namen. Tudi se posmejujejo onim, ki se še drže tega načela.

Marsikateri naš znanec je čimdalje nezapnejši proti nam in našim nazorom, in čudna sila ga vleče, da bi se udal s celim srcem modernim nazorom o umetnosti sploh in o pesništvu posebej.

Ne moremo prikrivati, da nikakor nismo brez zanimanja in čutenja v tem boju; priznavamo, da nam prizadeva hude bolečine to divje vrvenje, ki — to uči izkušnja — ki zamoriva in pokončuje najlepša čustva, a polni srca z nemirom, nezadovoljnostjo, celó s sovraštvom do lastnih rojakov.

Vendar pa se niti najmanj ne bojimo, da bi kdaj ti moderni nazori v umetnosti prevladali ali obveljali. Saj poezija s svojimi pravili ni šele od včeraj, da bi se smelo danes prevrniti, kar se je včeraj določilo: marveč poezija je tako stara kakor človeški rod, ž njim je živela, ž njim napredovala in nazadovala. Ako trdé novejši pesniki, da poezija izražaj pristna človeška ču-

stva, skladamo se tudi mi s tem popolnoma; opozarjamo pa na to, da je v nekaterih dobah človeštvo jako propadlo in ž njim tudi poezija. Zakaj da bi morali imeti ravno sedanjost — moderno — poezijo za vrhunec umetnosti? Ne, marveč oziramo se na poezijo vseh časov in narodov, da spoznamo, kaj je najboljše in najlepše. Ako imaš tako vzvišeno stališče, potem lahko pregleduješ in primerjaš in presojaš to in ono, ne da bi te mogla zmotiti kaka malenkost.

Gotovo ima tudi sedanjost tok nekoliko dobrega, kar je in bo pesništvu v prid. Gotovo je pravično zahtevati, da naj pesnik ne gleda samo na obliko, ampak na pravo pesniško vsebino, in ta vsebina naj tudi ne bo prazna igrača, gola domišljija, ampak naj kaže življenje, naj izraža istino. Toda poleg tega trdimo, da samo golo življenje, sama čista istina nikakor ni poezija, in da se ne sme vse prevesti v poezijo, kar nam kaže življenje. Domače živali in gnoj so potrebne, istinite in koristne stvari: toda nikakor niso za salon, ampak so za hlev.

Najbolj želimo pokazati, da velja нравnost ali нравni zakon tudi v poeziji, to se pravi: kakor je za naše življenje to dobro, ono pa slabo, kakor so nekatera dela blaga, druga pa grešna: tako je tudi v poetičnih izdelkih jedno dobro, drugo pa grešno in nedovoljeno. In nikakor ni resnično, da pesniku ni nič mari za to, ali je kaj нравno dobro, ali morda grešno.

Kako bi neki moglo biti drugače? Saj priznava tudi nova struja, da se v umetnosti zrcali življenje. A za življenje velja brezdvomno нравni zakon: torej je jedino to dosledno, da velja нравni zakon tudi za umetnost. Vsakdo vé, da vidimo v prirodi stvari v perspektivi. Ker pa kaže slikarstvo pri-

rodo, zato mora tudi slikarstvo prirodne predmete kazati v perspektivi. Nravni zakoni veljajo vselej in povsod. Nobene izjeme ne poznamo, ki bi dovoljevala kaj zlega ali slabega. Po kakšni pravici trdijo torej nekateri umetniki, da za umetnost ne veljajo nravni zakoni? Koga zapeljati z besedami k nenravnemu dejanju, to je v obče priznan greh. Zakaj bi pa ne bilo greh, koga zapeljati s pesmijo ali z grdo sliko?

Kakor smo rekli, tega načela nečejo več priznati novejši poleg nekaterih prejšnjih umetnikov, da naj se umetnik varuje nenravnosti. Zato je pa v umetnost zašlo toliko nenravnosti, zato je v njej toliko gnilega, grdega, kvarnega. Ni težko najti razloga, zakaj hočejo nekateri imeti umetnost popolnoma prosto, a o tem tu ne govorimo. Danes opozarjamo samo na neko zanimivost iz našega novejšega slovstva.

Izmed onih naših mladih pesnikov, ki najmanj priznavajo, da mora biti človeka tudi pri pisateljevanju sram, je gotovo najodločnejši I. Cankar, in izmed onih naših kritikov, ki najodločneje zagovarjajo načelo vsestranske svobode v slovstvu, je brez dvoma A. Aškerc.¹⁾ Nedavno smo brali zanimivo kritiko Aškercovo o Cankarjevih pesmih.²⁾ Govoreč o novi struji v umetnosti, o „secesiji, ki je dobila v razvoju današnje umetnosti epohalen pomen“, pravi tako-le: „To je nekaka sveža sapa, ki piše in brije preko današnjega umetniškega polja! To je nekak nov ‚Sturm und Drang‘. Kaj hočemo! Πόνηρ ῥῆς. Naziranje o svetu se je vsled velikega napredka eksaktnih znanosti, vsled napredka moderne tehnike in raznih iznajdb v tem stoletju skoraj do cela izpremenilo in preobrazilo. To novo naziranje o svetu je vplivalo tudi na gospodarski in socialni razvoj, na ves sestav človeške družbe. Kako bi mogla pri tem občem presnavljanju umetnost, ki je v taki tesni, četudi ne vsakomur vidni zvezi z vsem človeškim življenjem, ostati nedotaknjena? Filozof Nietzsche zahteva kategorično, da naj se ‚preocenijo‘ vse vrednote — ‚Umwertung aller Werte‘ —. Moderni človek naj se vpraša, živi li s svojim pravim življenjem, in ali svojo umetnost, ima li svoje misli, svojo vero, svojo poezijo?“ Iz te izjave se vidi, da naš pisatelj jasno zastopa moderno mišljenje. Zato pa tudi v obče hvali Cankarja, češ da je njegova lirika „pristno vino“. „Slovenska literatura nima preveč tako toplih, pristnih razodetij čutečega srca, kakor so lirski verzi teh treh naštetih ciklov. Čitajte te tri stvari, čutimo bitje srca, čutimo utripanje nervoznih

žil. To trepetanje je sedaj nežno, sentimentalno, sedaj narašča v strastno hrepenenje, dokler ne najde finala v orgiastičnem erotičnem deliriju. Takšen je Cankar.“ Ko bi bil poslednje besede zapisal naš list, besede, ki pravijo dovolj umevno, da je ta „finale“ daleč proč od poezije (zakaj orgiastični delirij vendar ni pesništvo), kako bi ga bili zgrabili zaradi podtikanja in zavijanja! Zares, toliko moč ima istina, da jo marsikdo izpričuje tudi nehoté.

In kaj pravi še nadalje naš kritik, ki je tako dobrohoten Cankarju, tako svobodoljuben na polju umetnosti? (Mimogredé omenjamo, da je Aškercova ocena napisana ‚gospodični‘.) „Ker pa mi pišete, da Vam je, ko ste čitali ta ciklus, šinila dostikrat ‚rdečica v obraz‘, naj Vam samo s par besedami pojasnim te stvari.“ Torej vendar! Vsekako je ta odkritosrčnost kritikova sama na sebi več vredna, kakor njegovo naslednje opravičevanje pesnikovo. In to naj je lepa umetnost, ki Aškercu (brez dvoma svobodomiseln) gospodični goni rdečico v obraz? Opravičuje pa naš kritik Cankarja tako-le: „Cankar izraža tukaj deloma nežno, mestoma tudi precej naturalistično pikantno občutke, ki mu jih je rodilo velikomestno ozračje, velikomestni (dunajski) milieu, kjer vladajo v občevarju obeh spolov, kakor znano, sila elastični in liberalni nazor. Cankarjeva duša je v teh slučajih samo nežno občutljiv fotografski in fonografski aparat, ki nam kaže življenje takšno, kakršno je tam že našel. Realistično-naturalistične slike torej v genru Zolovem ali Maupassantovem. V takem velikomestnem ozračju je zlasti ženska krepost v neprestani opasnosti. Greh slavi tod svoje orgije takorekoč pred očmi cele javnosti.“ (Kaj pa, ali je pesnikov „orgiastični erotični delirij“ greh, ali ni? Mislimo da v Cankarjevih pesmih slavi „greh svoje orgije pred očmi“ vseh onih, ki jih beró. Ex ore tuo . . .!) „V ‚Dunajskih večerih‘ je Cankar fotografoval velikomestno ozračje zlasti z ozirom na trpečo žensko. Z umetniškega stališča mora vsakdo priznati, da so te slike izvrstno pogojene. Kjer slika greh, nemoralnost, ne pravi nikjer, da odobrava to življenje. On samo riše po naravi. Nemoralnosti Cankar torej tukaj ne uči in je ne proslavlja.“

Oh, oh, tak zagovor! Velikomestni smrad mora priti seveda tudi na slovensko mizo in sicer v pesniški posodi, da se bo zdel duhteč šopek! Da, to utegne biti spretnost, ako kdo grdobijo slika prav natančno, to utegne biti rafiniranost, a umetnost to ni in ni, kakor tudi gnojnica nikdar ni juha za na mizo.

Dr. Fr. L.

(Dalje.)

¹⁾ Prim. „Lj. Zvon“, 1897, str. 305 i. dr.

²⁾ „Lj. Zv.“ t. I. str. 344 i. dr.